

אמצעי התשלום, האשראי והמוסדות הבנקאיים

1. קווים עיקריים בהתפתחות מערכת הכספים

בשנת 1966 ובעיקר במחציתה השנייה של השנה, נתחזק המיתון בפעילות הכלכלית במשק שהחל מסתמן בשנה שעברה. התוצר הלאומי הריאלי לא עלה כלל במשך השנה, ואילו התעסוקה המלאה ששררה במשך זמן רב פינתה את מקומה לאבטלה גוברת. הירידה ביבוא ההון נטו למשק הביאה לירידת מה ביתרות מטבע החוץ, לאחר שנים רבות שבהן גדלו היתרות והיו גורם עיקרי להתרחבות מוניטארית. על רקע התפתחויות אלו נקט בנק ישראל השנה במדיניות מוניטארית מרחיבה, לאחר תקופה ממושכת של מדיניות מוניטארית מרסנת, וזאת כדי למנוע את התגברות האבטלה. רמת הפעילות הכלכלית במשק, הושפעה, ללא ספק, גם מהשינוי שחל השנה בנטייתו של הציבור לאחזוקת נכסים כספיים שונים, במקום נכסים ריאליים.

אמצעי התשלום עלו מראשית השנה ועד סופה בכ-109 מיליון ל"י, עלייה בשיעור 5.7 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 11.2 אחוזים במשך 1965. הרמה הממוצעת של אמצעי התשלום ב-1966 היתה גבוהה ב-7.3 אחוזים מזו של 1965, לעומת עלייה בשיעור 9 אחוזים אשתקד. הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הכוללים את אמצעי התשלום והפיקדונות הפחות נזילים במערכת הבנקאות, עלו ב-1966 ב-12.4 אחוזים בממוצע שנתי, לעומת גידול בשיעור 13 אחוזים ב-1965 ו-12.6 אחוזים ב-1964. אם נכלול בנכסים הכספיים גם את תיווך השטרות והמילווה קצר המועד נקבל בשנת 1966 שיעור גידול ממוצע גבוה במקצת לעומת 1965.¹

בשנים 1964 ו-1965 היה קצב ההתרחבות המוניטארית נמוך לעומת השנתיים הקודמות. עם זאת נמשך בשנים אלו הגידול המהיר יחסית בתוצר וחלה עלייה ניכרת במחירים. התפתחויות אלו תרמו להקטנת עודפי הנזילות שהיו במשק בתקופה שלאחר הפיחות וליצירת דחקות כספית לקראת סוף 1965. מגמות אלו נמשכו גם ברביע הראשון של 1966: ברביע זה נמשכה הירידה באמצעי התשלום שהחלה בחודש אוקטובר 1965, עלתה מהירות המחזור של פיקדונות עובר ושב ועלתה גם הריבית בשוק תיווך השטרות. החל בחודש אפריל 1966 הורגשה הקלה במצב הנזילות במשק לאחר שהורחב במידה ניכרת האשראי לציבור ולממשלה וחל גידול מהיר באמצעי התשלום.

עליית אמצעי התשלום השנה היתה אמנם איטית יחסית, בדומה לשנתיים הקודמות, אולם, יש לזכור, שהשנה לא עלה כלל התוצר הלאומי הריאלי, לעומת עלייה בשיעור 8 ו-10 אחוזים בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה. יתר על כן, שיעור הגידול הממוצע של הנכסים הכספיים שבידי הציבור היה השנה גבוה בהרבה גם משיעור גידול התוצר הלאומי במחירים שוטפים, בעוד שב-1965 היה הסדר הפוך. ההרחבה המוניטארית ב-1966 השתקפה איפוא יותר בעליית נכסים כספיים דמויי כסף, מאשר בסכום אמצעי התשלום, התפתחות שהיתה לה השפעה מצמצמת על רמת הביקוש המצרפי במשק.

¹ שיעור הגידול היה 14.3 אחוזים בממוצע שנתי ב-1966 לעומת 13.4 אחוזים ב-1965.

לוח ט"ו-1

גידול הנכסים הכספיים שבידי הציבור לפי המקורות והמרכיבים, 1963 עד 1966

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת				1966	1965	1964	1963	
1966	1965	1964	1963					
(אחוזים)				(מיליוני ל"י)				ה מקורות
-4.0	14.3	3.6	* 18.0	-70.0	219.0	** 54.2	* 227.4	צבירת נכסים במטבע חוץ
23.7	12.5	15.7	19.7	291.4	136.4	148.2	155.3	הרחבת אשראי לציבור ***
71.0	23.9	71.7	**** 824.3	***** 201.0	54.6	95.4	**** 118.7	הרחבת אשראי לממשלה
—	—	—	—	-15.1	—	—	—	פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח
***** —	***** —	***** —	***** —	0.3	-16.5	** -43.8	-59.6	גורמים אחרים נטו
13.2	14.6	10.4	22.0	407.6	393.5	254.0	441.8	סך כל המקורות
ה מרכיבים								
5.7	11.2	6.1	28.1	108.9	191.5	98.1	352.7	אמצעי תשלום
25.0	20.3	18.6	11.9	298.7	202.0	155.9	89.1	פיקדונות פחות נזילים *****
13.2	14.6	10.4	22.0	407.6	393.5	254.0	441.8	סך כל הנכסים הכספיים

* לאחר פירעון של חובות לחוץ-לארץ בסך 148.7 מיליון ל"י.

** מספר מתוקן.

*** האשראי לציבור אינו כולל אשראי מתוך פיקדונות למתן הלוואות.

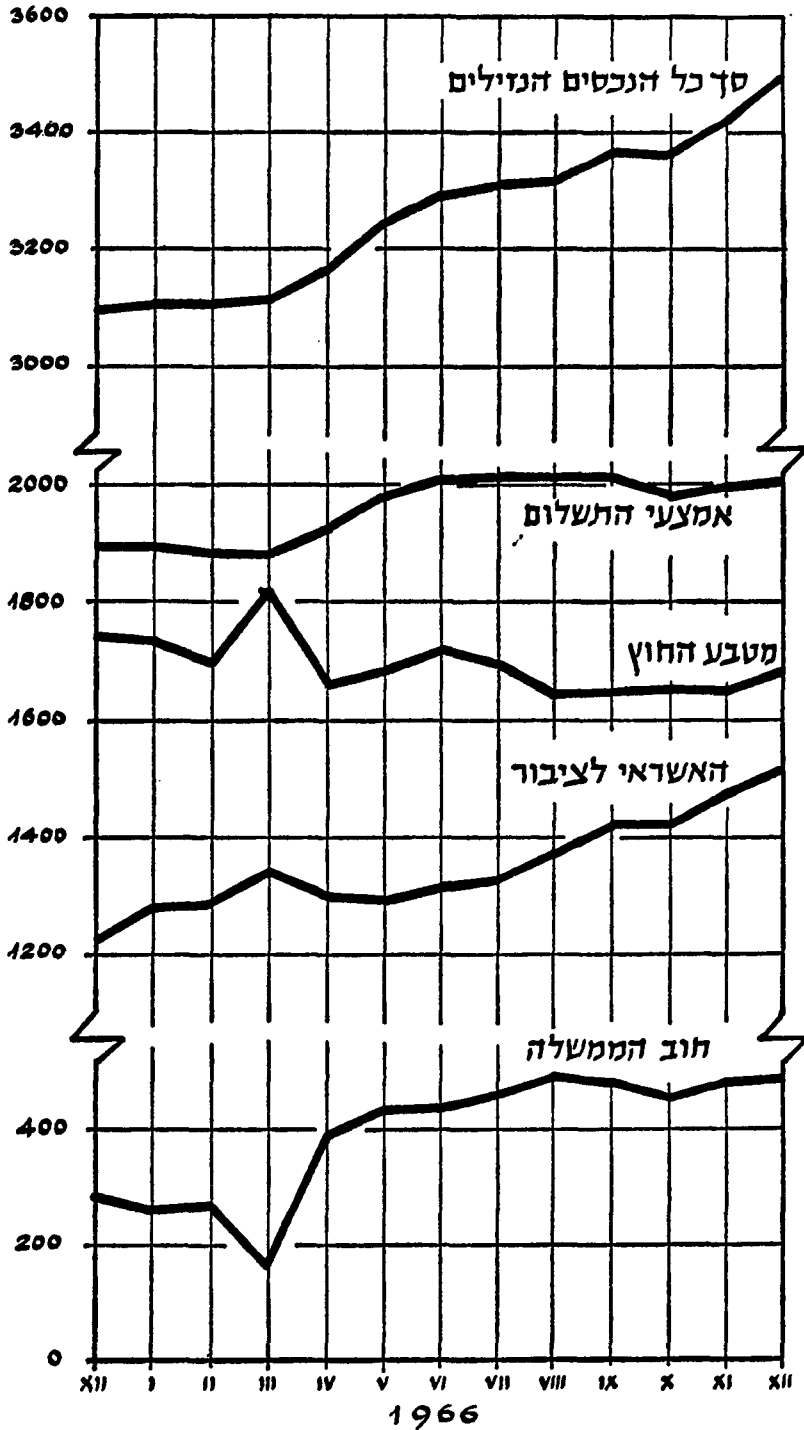
**** לרבות אשראי בסך 148.7 מיליון ל"י מבנק ישראל לשם פירעון מוקדם של חובות הממשלה לחוץ לארץ.

***** כולל הפקדה באוצר של 19 מיליון ל"י מכספי אמסיה של איגרות חוב שהנפיק מוסד בנקאי. אינו כולל רכישה בבורסה של איגרות חוב ממשלתיות מצד בנק ישראל.

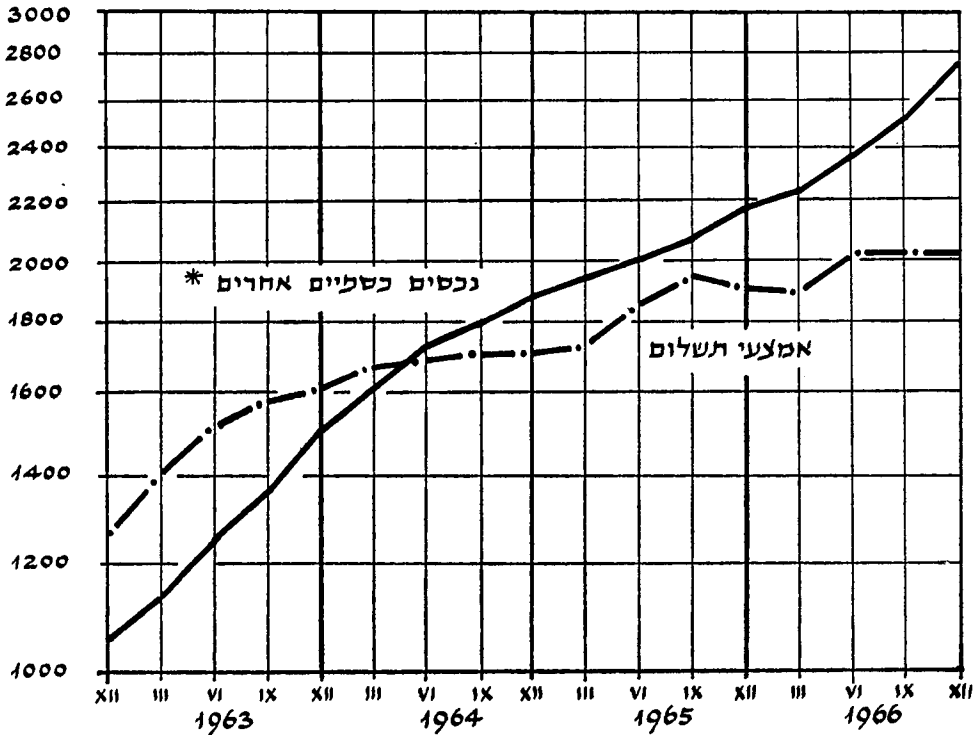
***** היתרה בסעיף זה היא קטנה, ולעתים אף שלילית, ושיעורי השינוי המגיעים לעתים למאות אחוזים כתוצאה מתנודות קלות, הם נטולי משמעות.

***** בניכוי פיקדונות למתן הלוואות.

הנכסים הכספיים לפי מרכיביהם, 1966

הנכסים הכספיים שבידי הציבור, 1963 עד 1966

* פיקדונות הציבור שאינם אמצעי תשלום, מילווה קצר מועד ותיווך שטרות.

הגידול הרב שחל השנה באחזקת נכסים כספיים על ידי הציבור, לרבות תיווך שטרות ומילווה קצר מועד, משקף במידה רבה את הירידה שחלה בביקוש לנכסים ריאליים. בשנת 1966 חלה ירידה בולטת ברכישת דירות וכן גם בקניית מכוניות ומוצרי צריכה בני קיימא אחרים. עם זאת, עלה הביקוש לנכסים כספיים, ובמיוחד לנכסים בעלי נזילות גבוהה יחסית, בלתי צמודים ונושאי ריבית גבוהה, כגון: תיווך שטרות, מילווה קצר מועד ופיקדונות לזמן קצוב. התפתחות זו קשורה בהתגברות המיתון בפעילות הכלכלית ובאבטלה — גורמים שיצרו אי ביטחון לגבי ההכנסות בעתיד, מצד אחד, ובציפיות ליציבות מחירים שעודדו אחזקת נכסים בלתי צמודים אלה, מצד שני. השפל, שהתחזק בענף הבנייה והביא לירידת מחירי דירות ולציפיות לירידת מחירים נוספות, עודד דחייה של רכישת דירות מצד חלק מהקונים הפוטנציאליים ורכישה זמנית של נכסים נזילים בלתי צמודים שתשואתם הריאלית עלתה לאור יציבות המחירים במחצית השנייה של השנה. הופעת נכס חדש בצורת מילווה קצר מועד לשלושה חודשים באמצע השנה ועלייה ניכרת בריבית על פיקדונות לזמן קצוב, החל בחודש ספטמבר, עת הופחתו שיעורי הנזילות על פיקדונות אלה, פעלו להגברת הביקוש לנכסים אלו. השינויים בהעדפת אחזקת נכסים שונים, שהושפעו מתנאי השפל ששררו במשק, החריפו את המיתון בפעילות הכלכלית כתוצאה מהתאפקות של קונים והקטנת הביקוש לנכסים הריאליים.

המעבר מרכישת נכסים ריאליים לנכסים כספיים צריך להשתקף בגידול החלק המוחזק

בנכסים כספיים מכלל ההכנסה. בלוח ט"ו-5 מחושבים אינדיקטורים למהירות המחזור של אמצעי התשלום. הנתונים אמנם מורים על עלייה קלה במהירות המחזור של אמצעי התשלום ביחס לתוצר וירידה קלה בלבד ביחס למקורות. הסיבה לכך היא, שבמשך 1966 נוספו נכסים כספיים חדשים שהינם תחליפים קרובים לאמצעי תשלום, כגון: מילווה קצר מועד ל-3 חודשים ופיקדונות לזמן קצוב ל-6 חודשים ומעלה הנושאים ריבית גבוהה יחסית. קרוב לוודאי שחל משום כך מעבר מסוים מאחזקת אמצעי תשלום לנכסים כספיים קצרי מועד אלה ואחרים. ואכן עלה משקלם של כלל הנכסים הכספיים הנזילים ביחס לתוצר הלאומי או המקורות שלרשות המשק במחירים שוטפים. על רקע התנאים ששררו במשך בשנת 1966, מיתון בפעילות הכלכלית, מצד אחד, והגדלת ההיצע של כספים בשוק הכסף, מצד שני, ניתן היה לצפות לירידה בשערי הריבית במשק, בשיעור ניכר יותר מהירידה הקלה שארעה באיחור לקראת סוף השנה. כמו כן, ניתן היה לצפות שהאשראי הכולל לציבור מהמוסדות הבנקאיים ותיווך השטרות יגדלו בקצב איטי יותר מהגידול המואץ שנתרחש למעשה.

הירידה בהיקף ההשקעות ואי עליית התפוקה הקטינו אמנם את צרכי האשראי להון חוזר, אך, מאידך גיסא, פעלה העלייה הניכרת בהוצאות לשכר עבודה ולשם מימון מלאי גדול יותר, להגדלת הביקוש לאשראי. כמו כן, הגבירו התייקרות האשראי בחו"ל, ובעקבותיה הירידה בהיקף האשראי קצר המועד מחוץ לארץ, את הביקוש לאשראי מקומי שהחליף חלק ממנו. אולם, בסיכומי של דבר, אין להניח, שחל השנה גידול רב יותר בביקוש לאשראי מקומי קצר מועד מאשר בשנים הקודמות וייתכן שהוא גדל אף בפחות מאשר בעבר. על רקע ההרחבה הגדולה באשראי הבנקאי הרגיל לציבור, אשראי שהינו זול יחסית, ניתן היה לצפות, שתחול האטה בקצב הגידול באשראי בתיווך שטרות וירידה ניכרת בריבית, בהתחשב גם בהיצע של כספים בשוק הזה. אולם סך האשראי בתיווך שטרות עלה במשך 1966 ב-247 מיליון ל"י, או 32 אחוזים, לעומת גידול בסך 161 מיליון ל"י או 26 אחוזים במשך 1965. לקראת סוף שנת 1966 החלה אמנם להסתמן ירידה קלה בריבית בתיווך השטרות, במיוחד בצורות עקיפות שונות, לאחר תקופה ממושכת של עליית הריבית בשוק זה, אך הירידה הישירה והבולטת יותר בשער הריבית ארעה רק בתחילת 1967. נתונים חלקיים מצביעים על כך, שהביקוש של ענפי התעשייה והחקלאות לאשראי בתיווך שטרות עלה השנה בשיעור נמוך יחסית, אך הופעת ביקוש מוגבר מצד גופים ציבוריים מסויימים ורשויות מקומיות, שנתקשו באיזון הוצאותיהם על ידי הכנסות רגילות, או ביקוש מצד חברות ציבוריות גדולות, במיוחד בענף הבנייה, ספג את ההיצע הרב של כספים בשוק הזה ומנע את ירידת הריבית בו. הביקוש לאשראי של גופים ציבוריים מסוג זה רגיש, בדרך כלל, פחות לשינויים בגובה הריבית מזה של פירמות פרטיות במשק.

באשר למילווה הממשלתית קצר המועד, הרי גם כאן ספג ההיצע המוגבר של איגרות החוב, החל מאמצע השנה, את היצע הכספים בשוק הזה, מבלי שתחול ירידה בשער הריבית. התמורה מהמכירה המוגברת של המילווה הזו מטעם בנק ישראל בחודשים יוני עד אוקטובר, בסך 85 מיליון ל"י, הועברה לממשלה למימון פעולותיה, במסגרת ההסכם בקשר להעברתו של המילווה הזו מכשיר לפעולות הבנק בשוק הפתוח¹. לקראת סוף השנה ובראשית 1967 הפחית בנק ישראל מספר פעמים את התשואה על איגרות המילווה קצר המועד במגמה להפסיק את הגידול ביתרת המילווה שבידי הציבור. המוסדות הבנקאיים, שנצטברו אצלם כספי משקיעים בתיווך שטרות כתוצאה ממחסור בהיצע של שטרות טובים, הלכו בעקבות בנק ישראל והורידו גם הם את הריבית בתיווך השטרות בראשית 1967.

הרכב המקורות להתרחבות מוניטארית ב-1966 היה אף הוא שונה בהשוואה לשנים קודמות. צבירת נכסים במטבע חוץ היתה משך תקופה ארוכה גורם עיקרי להתרחבות מוניטארית. השנה היה יבוא ההון נטו למשק נמוך יותר מהיקף הגירעון השוטף במאזן התשלומים וכתוצאה מכך חלה

¹ ראה סעיף 4 להלן.

ירידה בסך 23 מיליון דולר ביתרות מטבע החוץ, לעומת גידול בסך 73 מיליון דולר ב־1965. הגורם להתרחבות המוניטארית ב־1966 היה איפוא הגידול באשראי הבנקאי לציבור ולממשלה. הרחבת האשראי הבנקאי לציבור נתאפשרה על ידי פעולותיו של בנק ישראל, שכן פחת ב־1966 סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים. אי עליית התוצר הלאומי, האבטלה הגוברת והירידה ביתרות מטבע החוץ של המשק, הביאו לשינוי המדיניות המוניטארית של בנק ישראל. שנים רבות היתה המדיניות המוניטארית מכוונת לצמצום האשראי והנזילות במשק, מאחר שכל אותה עת פעלו גורמים, כגון צבירה רבה של מטבע חוץ ומימון גירעוני של תקציב המדינה, להרחבה ניכרת של כמות הכסף במשק וליצירת לחצים אינפלציוניים מצד הביקוש. ב־1966 נקט בנק ישראל לראשונה במדיניות מוניטארית מרחיבה. פעולות הבנק להרחבת האשראי והגידול הרב יחסית באשראי הבנקאי לממשלה, לא התבטאו, כאמור, בגידול מהיר של אמצעי התשלום, שכן חלה ירידה ביתרות במטבע חוץ בסך 23 מיליון דולר (לעומת גידול בסך 73 מיליון דולר אשתקד), וכן בגלל העובדה שהשנה השתקפה ההתרחבות המוניטארית יותר בעליית הנכסים הכספיים האחרים מאשר באמצעי התשלום, בהשוואה להתפתחות ב־1965 (ראה לוח ט"ו-1). בסיכום כללי הביאו כל המקורות להתרחבות המוניטארית במשך 1966 לגידול אמצעי התשלום והפיקדונות הפחות נזילים במוסדות הבנקאיים ב־13.2 אחוזים לעומת גידול בשיעור 14.6 אחוזים אשתקד.

פעולות ההרחבה של בנק ישראל נעשו בשתי דרכים: הורדת שיעורי הנזילות והרחבת נכיון המשנה של שטרות בבנק ישראל. ההורדות של שיעורי הנזילות התרכזו, למעשה, במחצית השנייה של השנה, עת גברה האבטלה והחלו מתבררים ממדי המיתון. במחצית השנייה של 1966 הורדו שיעורי הנזילות בכ־6 אחוזים לפי הפירוט הבא: שיעורי הנזילות הפורמליים הורדו ב־4 אחוזים (מ־69¹ ל־65 אחוזים), מסגרת השחרורים מנזילות הועלתה באחוז אחד (מ־24 ל־25 אחוזים) ושיעורי הנזילות על פיקדונות לזמן קצוב לתקופה של 6 חודשים או יותר, הורדו ל־10 אחוזים בלבד — פעולה השקולה להורדה של אחוז אחד בקירוב בשיעורי הנזילות, בהתחשב בהיקף הפיקדונות לזמן קצוב שהיה קיים באותה עת. לפני כן היו כל הפיקדונות לזמנים קצובים חייבים בשיעורי הנזילות כמו פיקדונות עובר ושב. הגידול הרב יחסית באשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים ב־1966, נתאפשר איפוא, למרות ירידת נכסיהם הנזילים, כתוצאה מהורדת שיעורי הנזילות מטעם בנק ישראל.

בד בבד עם הורדת שיעורי הנזילות הדרושים רחבי בנק ישראל במידה רבה את היקף נכיון המשנה. ב־1966 גדל נכיון המשנה בבנק ישראל ב־122 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 8 מיליון בלבד ב־1965. בסך הכול גדל השנה האשראי הבנקאי לציבור ב־291.4 מיליון ל"י, שהן 23.7 אחוזים, לעומת גידול בסך 136.4 מיליון ל"י (12.5 אחוזים) אשתקד. נוסף על הגידול הרב באשראי הבנקאי לציבור עלה השנה בהיקף ניכר — ב־201 מיליון ל"י — גם חוב הממשלה נטו למערכת הבנקאות (ב־1965 היה הגידול כ־55 מיליון ל"י). לקראת סוף השנה האט בנק ישראל את מכירות המילווה קצר המועד והחל ברכישת איגרות חוב אחרות בבורסה, במטרה להזרים נזילות למשק גם בדרך זו.

2. אמצעי התשלום

במרוצת 1966 עלו אמצעי התשלום ב־108.9 מיליון ל"י, שהן גידול בשיעור 5.7 אחוזים בלבד, לעומת גידול של 11.2 אחוזים ב־1965. היתרה השנתית הממוצעת של אמצעי התשלום היתה השנה גבוהה ב־7.3 אחוזים בלבד מזו של 1965, לעומת גידול בשיעור 9 אחוזים ב־1965.

¹ שיעור הנזילות הפורמלי הגיע אמנם ל־68 אחוזים, אך יכלו ליהנות מכך רק מוסדות בנקאיים שמילאו את מכסת 8 האחוזים למימון היצוא. מרבית המוסדות הבנקאיים לא הגיעו לכך והיה עליהם לקיים נזילות בשיעור 69 אחוזים.

שיעורי הגידול השנתיים באמצעי התשלום, 1963 עד 1966

השנה	היתרה בסוף השנה	השינוי מסוף שנה לסוף שנה	היתרה השנתית הממוצעת	השינוי השנתי (ממוצע שנתי לממוצע שנתי)	
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	
מזומנים					
1963	525.0	115.7	28.3	496.0	113.2
1964	590.3	65.3	12.4	584.5	88.5
1965	657.4	67.1	11.4	647.1	62.6
1966	751.1	93.7	14.3	716.7	69.6
פיקדונות עובר ושב					
1963	1,084.3	237.0	28.0	992.9	238.0
1964	1,117.1	32.8	3.0	1,098.2	105.3
1965	1,241.5	124.4	11.1	1,186.3	88.1
1966	1,256.7	15.2	1.2	1,250.7	64.4
כלל אמצעי התשלום					
1963	1,609.3	352.7	28.1	1,488.9	351.2
1964	1,707.4	98.1	6.1	1,682.7	193.8
1965	1,898.9	191.5	11.2	1,833.4	150.7
1966	2,007.8	108.9	5.7	1,967.4	134.0

השינויים שחלו באמצעי התשלום במשך השנה היו במתכונת דומה לזו של 1965 : תחילת השנה וסופה אופיינו בירידה או עלייה איטית בלבד באמצעי התשלום, ואילו עיקר העלייה באמצעי התשלום התרכז ברביע השני של השנה.

ברביע הראשון של השנה נמשכה מגמת הירידה באמצעי התשלום — מגמה שהחלה בחודש אוקטובר 1965 — ואמצעי התשלום פחתו אז בכ-12 מיליון ל"י. במשך המחצית השנייה של 1966 שררה יציבות ברמת אמצעי התשלום. עיקר העלייה באמצעי התשלום התרכז, כאמור, בין אפריל ליוני השנה, ובחודשים אלה גדלו אמצעי התשלום ב-122.5 מיליון ל"י. המקור היחידי לעליית אמצעי התשלום בין אפריל ליוני היה הגידול הרב באשראי לממשלה ממערכת הבנקאות ; שכן האשראי לציבור וסך הנכסים במטבע חוץ אף פחתו בחודשים אלו.

העלייה האיטית באמצעי התשלום במשך השנה השתקפה בעיקר בפיקדונות עובר ושב ; פיקדונות אלה גדלו ב-15.2 מיליון ל"י בלבד. האטה זו בולטת עוד יותר בפיקדונות הניתנים

לוח ט"ו-3

אמצעי התשלום לפי חודשים, 1966

סך כל אמצעי התשלום			פיקדונות עובר ושב			מזומנים			(סוף החודש)
העלייה או הירידה (-) מסוף חודש לסוף חודש		סך הכול	העלייה או הירידה (-) מסוף חודש לסוף חודש		סך הכול	העלייה או הירידה (-) מסוף חודש לסוף חודש		סך הכול	
(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		
-0.7	-14.0	1,898.9	0.5	6.5	1,241.5	-3.0	-20.5	657.4	1965 דצמבר
-0.1	-1.1	1,897.8	-0.9	-11.3	1,230.2	1.6	10.2	667.6	1966 ינואר
-0.9	-16.6	1,881.2	-1.7	-20.8	1,209.4	0.6	4.2	671.8	פברואר
0.3	5.4	1,886.6	-2.0	-24.6	1,184.8	4.5	30.0	701.8	מארס
2.2	41.2	1,927.8	3.3	38.6	1,223.4	0.4	2.6	704.4	אפריל
2.7	52.7	1,980.5	4.6	56.6	1,280.0	-0.6	-3.9	700.5	מאי
1.4	28.6	2,009.1	1.3	16.5	1,296.5	1.7	12.1	712.6	יוני
0.3	6.5	2,015.6	-0.9	-11.6	1,284.9	2.5	18.1	730.7	יולי
-0.2	-3.1	2,012.5	0.2	2.4	1,287.3	-0.8	-5.5	725.2	אוגוסט
0.0	-0.4	2,012.1	-1.4	-17.6	1,269.7	2.4	17.2	742.4	ספטמבר
-1.6	-32.2	1,979.9	-2.4	-30.8	1,238.9	-0.2	-1.4	741.0	אוקטובר
0.9	17.8	1,997.7	0.6	7.4	1,246.3	1.4	10.4	751.4	נובמבר
0.5	10.1	2,007.8	0.8	10.4	1,256.7	0.0	-0.3	751.1	דצמבר

אחוז המזומנים באמצעי התשלום,
1966 עד 1963

(ממוצע שנתי)	
1963	33.3
1964	34.7
1965	35.3
1966	36.4
1966 ינואר	35.2
פברואר	35.7
מארס	37.2
אפריל	36.5
מאי	35.4
יוני	35.5
יולי	36.3
אוגוסט	36.0
ספטמבר	36.9
אוקטובר	37.4
נובמבר	37.6
דצמבר	37.4

למשיכה באמצעות שיקים, אלה פחתו במשך השנה ב-5 מיליון ל"י, בעוד שפיקדונות שאינם ניתנים למשיכה באמצעות שיקים גדלו ב-20 מיליון ל"י בקירוב.

המזומנים שבידי הציבור עלו במשך השנה ב-93.7 מיליון ל"י, כלומר רוב הגידול באמצעי התשלום השנה מצא את ביטויו בצורה של גידול המזומנים. כתוצאה מכך עלה אחוז המזומנים באמצעי התשלום והגיע ל-37.4 אחוזים בסוף 1966, לעומת 34.6 אחוזים בסוף 1965. בממוצע שנתי עלה חלקם של המזומנים באמצעי התשלום מ-35.3 אחוזים ב-1965 ל-36.4 אחוזים ב-1966. העלייה בחלקם של המזומנים באמצעי התשלום, נמשכה זו השנה השלישית והיא הינה סטייה ממגמת הירידה, ששררה תקופה ארוכה קודם לכן.

העלייה האיטית של אמצעי התשלום בולטת עוד יותר על רקע העובדה, שסך המקורות להתרחבות המוניטארית אף גדל במקצת והגיע השנה לכ-408 מיליון ל"י, לעומת כ-394 מיליון ל"י אשתקד. ההסבר להאטת הגידול באמצעי התשלום קשור איפוא בחלקו לתחלופה בין אמצעי תשלום לפיקדונות לזמנים קצובים, הנושאים ריבית גבוהה יחסית.

הגידול הרב במזומנים שבידי הציבור נועד אמנם בחלקו לספק את הצרכים הטבעיים הנוספים במזומנים, עם התרחבות היקף העסקות, אך בחלקו הוא גם תוצאה של המיתון הכלכלי, מיתון שהביא, בין השאר, להעדפת קבלת תשלומים במזומנים על שיקים, מחמת הגידול הרב שחל במספר השיקים שהיו ללא כיסוי. יש לזכור שמעבר מפיקדונות עובר ושב למזומנים מביא לצמצום כמות הכסף במשק, שכן פועל הוא להקטנת סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים.

אינדיקטורים למחירות המחזור של אמצעי התשלום, 1963 עד 1966

השנה	מחירות המחזור השנתית הממוצעת של אמצעי התשלום		מהירות המחזור הממוצעת של אמצעי התשלום
	ביחס להכנסה הלאומית *	ביחס לסך המקורות לשימוש המשק **	
	(1)	(2)	(3)
1963	4.13 ****	6.16 ****	18.9
1964	4.25 ****	6.45 ****	19.2
1965	4.67 ****	6.78 ****	21.2
1966	4.71	6.66	21.9

* ההכנסה הלאומית הנומינאלית מחולקת בסכום השנתי הממוצע של אמצעי התשלום.
 ** התוצר הלאומי הגולמי במחירים שוטפים בתוספת עודף היבוא, מחולק בסכום השנתי הממוצע של אמצעי התשלום.
 *** סך כל החיובים בחשבונות עובר ושב במטבע ישראלי בנקים, מחולק בסכום השנתי הממוצע של פיקדונות עובר ושב.
 לא נכלל כאן מחזור הפיקדונות באגודות השיתופיות לאשראי.
 **** מספרים מתוקנים.

3. הפיקדונות הפחות נזילים שבידי הציבור

ב-1966 נמשכה ואף נתחזקה מגמת העלייה בפיקדונות הפחות נזילים. במשך השנה גדלה יתרת פיקדונות אלו ב-298.7 מיליון ל"י, גידול בשיעור 25 אחוזים, לעומת 202 מיליון ל"י — 20.3 אחוזים ב-1965.

עיקר הגידול היה אמנם — כבשנים קודמות — בחשבונות פו"ק ותמ"מ: פיקדונות אלו גדלו במשך השנה ב-157 מיליון ל"י, אך, עם זאת, החלו השנה לגדול בקצב מהיר ביותר פיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי. לתקופה של 6 חודשים ומעלה לאחר שהורדו שיעורי הגזילות על פיקדונות אלו וכתוצאה מכך הועלתה הריבית עליהם. במשך השנה כולה גדלו הפיקדונות לזמנים קצובים ב-118 מיליון ל"י בקירוב. הפיקדונות במסגרת תכניות החיסכון המאושרות עלו במרוצת השנה בכ-45 מיליון ל"י — בדומה ל-1965.

א. פו"ק ותמ"מ

יתרות הפו"ק גדלו במשך 1966 ב-119.7 מיליון ל"י (כ-40 מיליון דולר), לעומת 134.7 מיליון ל"י (45 מיליון דולר) ב-1965. התוספת לחשבונות התמ"מ ב-1966 הגיעה ל-37.3 מיליון ל"י (כ-12 מיליון דולר) בדומה ל-1965.

תקבולי הפיצויים — תקבולים אלה הם, כידוע, המקור העיקרי לחשבונות פו"ק ותמ"מ — הגיעו ב-1966 ל-110 מיליון דולר — בדומה ל-1965. תשלומי הריבית לבעלי חשבונות פו"ק ותמ"מ המשיכו לגדול והסתכמו השנה בכ-18 מיליון דולר, לעומת כ-14 מיליון דולר ב-1965. הגידול בפו"ק ובתמ"מ השנה היה 41 אחוזים מתקבולי הפיצויים והריבית על יתרת הפיקדונות, לעומת כ-45 אחוזים ב-1965. עם זאת, לא כל 59 האחוזים הנותרים הומרו באמצעי תשלום. חלק לא קטן מהם הועבר לרכישת ניירות ערך זרים. יתרת ניירות הערך הזרים גדלה במשך השנה בכ-25 מיליון דולר לעומת גידול בסך 30 מיליון דולר אשתקד.¹

¹ חלק מגיירות הערך הללו רכשו בעלי התמ"מ וחלק — הציבור, האחרון רכש מטבע חוץ מבעלי התמ"מ באמצעות חשבונות הנת"ד. לא ניתן להפריד בין שני סוגי הרכש.

פיקדונות הציבור הפחות נזילים במוסדות בנקאיים, 1963 עד 1966

(מיליוני ל"י)

סוף התקופה	תכניות חיסכון	פיקדונות לזמן קצוב	פיקדונות כנגד התחייבויות	סך כל הפיקדונות הנזילים במסבץ ישראלי *	פיקדונות צמודים למסבץ חוץ (פז"ק)	תמ"מ	פיקדונות אחרים במסבץ חוץ	סך כל הפיקדונות
1963	124.3	54.2	30.7	209.2	349.4	213.1	67.4	839.1
1964	155.5	43.7	32.8	232.0	476.9	214.9	71.2	995.0
1965	201.1	31.3	26.7	259.1	611.6	250.6	75.7	1,197.0
1966	245.9	149.2	21.1	416.2	731.3	287.9	60.3	1,495.7
1966 ינואר	204.1	30.9	30.7	265.7	620.5	254.3	65.9	1,206.4
פברואר	206.9	32.2	27.6	266.7	637.6	258.9	56.1	1,219.3
מארס	210.1	30.4	23.1	263.6	645.1	264.1	64.6	1,237.4
אפריל	214.0	29.8	21.7	265.5	656.0	268.1	55.1	1,244.7
מאי	217.7	27.7	24.6	270.0	671.4	270.6	57.9	1,269.9
יוני	221.4	28.5	24.8	274.7	679.5	272.2	54.8	1,281.2
יולי	225.0	30.2	23.6	278.8	687.1	271.9	51.8	1,289.6
אוגוסט	231.3	33.5	22.0	286.8	694.5	271.5	55.4	1,308.2
ספטמבר	234.6	58.6	19.1	312.3	696.6	274.9	68.8	1,352.6
אוקטובר	237.4	80.3	19.0	336.7	708.3	280.4	47.7	1,373.1
נובמבר	241.9	117.8	14.8	374.5	720.7	284.0	42.5	1,421.7
דצמבר	245.9	149.2	21.1	416.2	731.3	287.9	60.3	1,495.7

* לאחר ניכוי פיקדונות הציבור למתן הלוואות. חלק הארי של הפיקדונות הללו הוא של קופות גמל ומוסדות כספיים.

ההאטה בגידול חשבונות פז"ק, תמ"מ וניירות הערך הורים היתה חלק מתופעה כללית יותר של החלשה שחלה ב-1966. בביקוש לנכסים במטבע זר ועלייה בביקוש לנכסים כספיים נזילים במטבע ישראלי. השפעה מסוימת להאטת הגידול — לפחות לגבי חשבונות התמ"מ — היתה לגידול בנסיעות לחוץ לארץ בחודשי הקיץ. הירידה בביקוש לנכסים במטבע זר מצאה את ביטוייה גם בירידה בשער החליפין של הדולר הניתן לבעלי חשבונות נת"ד. שער חליפין זה ירד מ-3.23 ל"י לדולר בתחילת השנה עד ל-3.045 ל"י לדולר בחודש יוני ועלה שוב ל-3.19 ל"י לדולר בסוף השנה. בממוצע הוא עמד השנה על 3.16 לעומת 3.21 ל"י לדולר בממוצע ב-1965.

הגידול בחשבונות פז"ק ותמ"מ מבטא אי המרה של חלק מתקבולי מטבע החוץ באמצעי תשלום. מכאן, שההשפעה המצמצמת של המרת לירות במטבע חוץ לביצוע תשלומים לחו"ל היתה בהיקף הרבה יותר גדול מהירידה ביתירות מטבע החוץ — כ-70 מיליון ל"י. פיקדונות אלה מופקדים במלואם בבנק ישראל ואין הם משמשים בסיס להרחבת האשראי הבנקאי. יחד עם זאת מהווים פיקדונות אלה, שיתרתם עברה את מיליארד הל"י בסוף השנה, נכס נזיל מאוד של הציבור, הניתן למעשה להמרה בכל עת באמצעי תשלום.

קצב גידול הפז"ק והתמ"מ לא היה אחיד על פני השנה. הגידול היה מהיר יותר בתחילת השנה ובסופה ואיטי באמצעיתה. בחמשת החודשים הראשונים של השנה היה הגידול החודשי הממוצע בפז"ק ותמ"מ יחדיו כ-16 מיליון ל"י לעומת כ-7 מיליון ל"י בלבד בארבעת החודשים שאחריהם. ברביע האחרון של השנה שוב נתחזקו העליות, והגידול החודשי הממוצע בפז"ק ובתמ"מ הגיע ל-17 מיליון ל"י בקירוב. הקצב האיטי יותר בחודשים יולי—ספטמבר קשור, כנראה, לפחות לגבי חשבון התמ"מ, לשימוש בכספים אלו לנסיעות לחוץ לארץ.

ב. פיקדונות בתכניות חיסכון המאושרות

פיקדונות אלו גדלו במשך 1966 ב-44.8 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 45.6 מיליון ל"י ב-1965. עיקר הגידול — 38 מיליון ל"י — חל בתכניות "לפי בחירה"¹. הפיקדונות בתכניות חיסכון לילדים גדלו בסך 5.8 מיליון ל"י והחיסכון לתיכון במוסדות הבנקאיים גדל ב-3.1 מיליון ל"י. בתכניות החיסכון הצמודות נרשם אמנם גידול של כ-2 מיליון ל"י, אך לתכניות אלו נוספו השנה הפרשי הצמדה בסכום דומה, כך שבחישוב נטו כמעט שלא נתווספו לתכניות אלו פיקדונות חדשים. בתכניות החיסכון הבלתי צמודות נמשכה הירידה, עקב מעבר לתכניות חיסכון שבהן התשואה גבוהה יותר. במשך 1966 ירדו הפיקדונות בתכניות הבלתי צמודות ב-5.5 מיליון ל"י. בתכניות החיסכון לרכישת כלי רכב חל גידול בסך 0.9 מיליון ל"י. הצבירה בתכניות החיסכון היתה דומה ברוב חודשי השנה, עם התחזקות מה במחצית השנייה של השנה.

במשך 1966 הוצעו במספר מוסדות בנקאיים תכניות חיסכון הנושאות אופי חדש. הכוונה היא לתכניות "תמורה". בתכניות אלה ניתן להפקיד את איגרות מלווה קליטה וחיסכון חובה², לפי ערכן המלא (לרבות הפרשי הצמדה עד ליום הפיקדון), אך בתנאי, שעם זאת יופקד סכום נוסף בגובה 90 אחוזים מערך האיגרות, כלומר, תבוצע השקעה נוספת בסכום דומה לערך האיגרות. התכנית מעניקה לחוסך את התנאים המקובלים בתכניות "לפי בחירה". במשך השנה גדלו הפיקדונות בתכניות "תמורה" בכמיליון ל"י. כמו כן הוצעו מספר תכניות חיסכון "לפי בחירה" נוספות במוסדות בנקאיים שטרם עשו זאת עד כה.

הגידול בתכניות החיסכון נתן אותותיו גם בתיק ההשקעות של המוסדות הבנקאיים. השקעות

¹ בתכניות אלו ניתנת לחוסך האפשרות לבחור בסוף תקופת החיסכון בין ריבית גבוהה — עד 9 אחוזים נטו לשנה ללא הצמדה של הקרן — לבין ריבית נמוכה יותר — עד 4 אחוזים נטו לשנה הכוללת הצמדת הקרן למדד המחירים לצרכן.

² ב-1966 ניתן היה להפקיד בתכניות אלו את איגרות מלווה הקליטה לשנים 1961 ו-1962 ואת איגרות חסכון חובה לשנת 1962.

הבנקים בניירות ערך הגיעו בסוף 1966 לכ-75 אחוזים מיתרת הפיקדונות בתכניות החיסכון, בדומה ל-1965. גם השנה נמשכה מגמת הירידה בהשקעות במליוה קצר מועד ועלייה במליוה פיתוח "ברירה" של הממשלה. מעבר זה בא להבטיח שכנגד תכניות חיסכון "לפי בחירה" יהיו לבנקים ניירות ערך בעלי תכונות דומות.

התחלקות יתרת הפיקדונות בסך 246 מיליון ל"י לסוף 1966, לפי התכניות השונות הוא כדלקמן: התכניות "לפי בחירה" — 121 מיליון ל"י, התכניות הבלתי צמודות — 40 מיליון ל"י, תכניות חיסכון לילדים — 40 מיליון ל"י, התכניות הצמודות — 23 מיליון ל"י, חיסכון לחינוך תיכון — 17 מיליון ל"י וחיסכון לרכב — 5 מיליון ל"י.

ג. פיקדונות לזמן קצוב

הירידה הממושכת בפיקדונות לזמנים קצובים שנמשכה כחמש שנים נפסקה השנה, ובשליש האחרון של 1966 החלו פיקדונות אלו לגדול במהירות. במסגרת הצעדים שנקט בנק ישראל להרחבת הנזילות במשק במחצית השנייה של השנה הורדו שיעורי הנזילות על חלק מהפיקדונות לזמנים קצובים מראשית חודש ספטמבר. ההורדה היתה ל-10 אחוזים בלבד וחלה לגבי פיקדונות לזמנים קצובים לתקופה של 6 חודשים או יותר. הורדה זו בשיעורי הנזילות אפשרה למוסדות הבנקאיים להרחיב את האשראי לציבור ולהעלות את הריבית על פיקדונות אלו ועל ידי כך להתחרות בנכסים כספיים אחרים ולגייס פיקדונות. הריבית ששילמו הבנקים לבעלי פיקדונות אלו לאחר הורדת הנזילות עליהם נעה, בדרך כלל, בין 8 ל-11 אחוזים ברוטו, לעומת כ-5 אחוזי ריבית ששולמו לפני כן. מתחילת ספטמבר ועד סוף השנה עלו הפיקדונות לזמנים קצובים בכ-116 מיליון ל"י. גידול זה הוחש כתוצאה מכך שמוסדות בנקאיים רבים, שהגיעו לתקרת נפח הערבויות הכספיות המותר, הציעו למשקיעים חדשים לפתוח פיקדון לזמן קצוב ל-6 חודשים, בתנאים דומים לאלו שניתנו להם בתיווך שטרות. כמו כן ארעה, כנראה, גם העברה מסויימת של כספים מפיקדונות עובר ושב לפיקדונות לזמן קצוב, מחמת ההבדל הניכר שנוצר בשערי הריבית על פיקדונות אלו.

במשך השנה כולה גדלו הפיקדונות לזמנים קצובים ב-118 מיליון ל"י, לעומת ירידה בסך 12.4 מיליון ל"י ב-1965. בשנים 1961 עד 1965 ירדו הפיקדונות לזמנים קצובים ב-67 מיליון ל"י.

ד. פיקדונות כנגד התחייבויות במטבע ישראלי

יתרת פיקדונות אלו פחתה במשך השנה ב-5.6 מיליון ל"י. ירידה זו באה בהמשך לירידה שחלה ב-1965, כאשר חלק גדול והולך מעסקות היבוא נעשה בתשלום במזמנים בעת מסירת מסמכי היבוא ליבואן, במקום פתיחת פיקדון עם ההזמנה. החל בחודש נובמבר 1966 בוטל לגמרי הצורך להפקיד פיקדון בשיעור שאינו עולה על 50 אחוזים מסכום ההזמנה בעת פתיחת מכתב אשראי בעסקות יבוא. ביטול זה בא בהמשך למגמה הנמשכת כבר זמן רב של מתן הקלות בקשר להפקדות של יבואנים.

4. המקורות להגדלת הנכסים הכספיים

הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הכוללים את אמצעי התשלום והפיקדונות הפחות נזילים במערכת הבנקאות, עלו במשך 1966 ב-407.6 מיליון ל"י, שהן 13.2 אחוזים, לעומת גידול בסך 393.5 מיליון ל"י שהן 14.6 אחוזים ב-1965.

לאחר תקופה ארוכה של גידול חלה השנה, לראשונה, ירידה בסך הנכסים במטבע חוץ. הגידול בנכסים במטבע חוץ בשנים קודמות היה, כידוע, אחד הגורמים החשובים להתרחבות מוניטארית באותן שנים. השנה היתה לירידה בנכסים במטבע החוץ השפעה מוניטארית מצמצמת, ואילו הגורמים שתורמו להתרחבות המוניטארית היו הגידול הרב באשראי הבנקאי לציבור ולממשלה.

כבשנים קודמות לא היתה גם השנה תרומתם של מקורות ההרחבה השונים אחידה על פני השנה. יתרות מטבע החוץ עלו אמנם בחודש מארס, אך ברוב החודשים הנותרים חלה בהם ירידה. האשראי לממשלה ירד ברביע הראשון, עלה בהיקף רב בין אפריל לאוגוסט והיה יציב, פחות או יותר, בארבעת החודשים האחרונים.

האשראי הבנקאי לציבור גדל ברוב חודשי השנה—פרט לאפריל ולמאי—אולם שיעור הגידול הוחש במחצית השנייה של השנה. העלייה באשראי הבנקאי לציבור השנה בלטה בהיקפה הרב בהשוואה לשנים קודמות.

א. צבירת נכסים במטבע חוץ

הירידה שחלה ביבוא ההון למשק ב־1966 לעומת 1965 היתה גדולה יותר מהירידה בגירעון השוטף במאזן התשלומים. בסך הכול, היה היקף יבוא ההון למשק בשנת 1966, לרבות אשראי קצר

לוח ט"ו-7

הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ במערכת הבנקאות, 1963 עד 1966

(מיליוני ל"י)

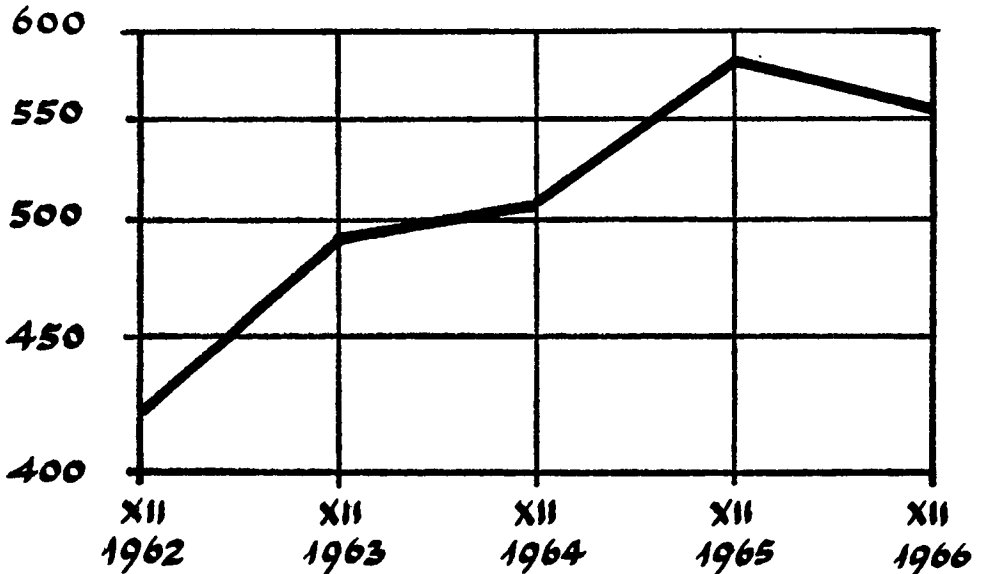
סוף התקופה	סך הנכסים	בניכוי		נכסים, נטו (1)-(2)-(3)
		פיקדונות תושבי חוץ	התחייבויות אחרות לחוץ לארץ *	
	(1)	(2)	(3)	(4)
1963	1,955.7	332.0	135.0	1,488.7
1964	2,101.2	** 366.6	191.7	** 1,542.9
1965	2,415.3	** 401.7	251.7	** 1,761.9
1966	2,411.7	397.9	321.9	1,691.9
1966 ינואר	2,398.7	401.3	247.3	1,750.1
פברואר	2,357.9	414.6	223.1	1,720.2
מארס	2,456.4	392.9	228.4	1,835.1
אפריל	2,322.6	396.3	251.5	1,674.8
מאי	2,372.2	396.1	273.3	1,702.8
יוני	2,419.5	406.2	270.8	1,742.5
יולי	2,380.9	408.1	262.6	1,710.2
אוגוסט	2,322.9	398.5	272.7	1,651.7
ספטמבר	2,328.1	397.9	273.9	1,656.3
אוקטובר	2,319.6	385.8	273.9	1,659.9
נובמבר	2,300.8	392.7	254.7	1,653.4
דצמבר	2,411.7	397.9	321.9	1,691.9

* בעיקר הלוואות מבנקים זרים ויתרות המוחזקות עבור בנקים זרים.
** מספרים מתוקנים.

מטבע חוץ במערכת הבנקאות, 1962 עד 1966

(דולרים)

סוף השנה

מועד מחוץ לארץ, נמוך במקצת מהיקפו של הגירעון השוטף. משום כך חלה ירידה בסך 23 מיליון דולר בקירוב בסך הנכסים במטבע חוץ נטו במערכת הבנקאות. היתרה הכוללת של נכסים במטבע חוץ ברוטו לסוף 1966 הגיעה ל-2,411.7 מיליון ל"י (804 מיליון דולר), לעומת 2,415.3 מיליון ל"י (805 מיליון דולרים) בסוף 1965. בנק ישראל החזיק 647.3 מיליון דולר והמוסדות הבנקאיים — 156.6 מיליון דולר. התחייבויות מערכת הבנקאות לחוץ-לארץ הגיעו ל-719.8 מיליון ל"י (240 מיליון דולר) עלייה בסך 22 מיליון דולר במשך השנה. הנכסים נטו במטבע חוץ הגיעו אפוא לכ-1,691.9 מיליון ל"י (564 מיליון דולר). הגידול בהתחייבויות לחוץ לארץ היה מורכב מירידה של כ-1.3 מיליון דולר בפיקדונות תושבי חוץ (פת"ח) ומעלייה בסך כ-23 מיליון דולר בהתחייבויות אחרות לחוץ לארץ. חלקם של פיקדונות תושבי חוץ בסך ההתחייבויות לחו"ל, נמצא בירידה בשנים האחרונות ואילו חלקם של ההתחייבויות האחרות, שהן בעיקר הלוואות מבנקים בחו"ל עולה. בארבע השנים האחרונות, מ'1963 עד 1966, גדלו פיקדונות תושבי חוץ בכ-34 מיליון דולר ואילו ההתחייבויות האחרות לחו"ל עלו בתקופה זו ב-86 מיליון דולר. בשנה האחרונה עלה באופן ניכר שער הריבית בשוק ההון בחו"ל. אמנם גם בארץ הועלתה השנה, פעמיים, הריבית על פת"ח, אך בשיעור נמוך יותר מאשר בחו"ל וזו היתה, כנראה, הסיבה העיקרית לירידה שחלה בפת"ח ב-1966.

ב. א ש ר א י ל מ מ ש ל ה

חוב הממשלה נטו למערכת הבנקאות גדל בשנת 1966 ב-201 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 54.6 מיליון ל"י ב-1965. כ-19 מיליון ל"י מהגידול באשראי לממשלה מקורן בהפקדות של כספי איגרות חוב, שגויסו על ידי אחד המוסדות הבנקאיים, באוצר. כספים אלו היו כלולים בתקציב

לוח ט"ו-8

חוב הממשלה למערכת הבנקאות, 1963 עד 1966

(מיליוני ל"י)

סוף התקופה	לבנק ישראל				למוסדות בנקאיים				סך כל חוב הממשלה
	אשראי שוטף נטו	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	בניכוי חשבונות הון	סך הכול	אשראי שוטף נטו	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	בניכוי פיקדונות נטו	סך הכול	
1963	-155.9	221.6	22.2	43.5	* 44.6	64.2	19.2	89.6	133.1
1964	-90.4	241.1	21.1	129.6	30.0	83.0	14.1	98.9	228.5
1965	-72.8	238.9	22.5	143.6	45.4	105.5	11.4	139.5	283.1
1966	92.4	184.7	19.9	257.2	74.8	160.6	8.5	*** 226.9	***484.1
1966 ינואר	-96.0	239.0	22.4	120.6	42.0	105.9	10.5	137.4	258.0
פברואר	-75.8	239.0	26.5	136.7	38.0	105.9	9.8	134.1	270.8
מרס	-200.4	239.0	17.9	20.7	45.7	101.4	6.5	140.6	161.3
אפריל	42.0	239.0	30.5	250.5	47.3	101.0	9.8	138.5	389.0
מאי	89.0	239.0	31.6	296.4	47.2	97.7	10.0	134.9	431.3
יוני	89.3	225.7	43.1	271.9	62.0	112.4	10.9	163.5	435.4
יולי	103.0	218.3	44.7	276.6	73.3	119.2	10.4	182.1	458.7
אוגוסט	128.9	224.6	44.9	308.6	76.1	113.8	12.2	177.7	486.3
ספטמבר	117.6	211.0	47.9	280.7	80.6	125.2	12.6	193.2	473.9
אוקטובר	102.4	215.9	54.8	263.5	80.5	117.2	12.6	185.1	448.6
נובמבר	147.7	210.3	55.9	302.1	65.4	123.0	12.3	176.1	478.2
דצמבר	92.4	** 184.7	19.9	257.2	74.8	160.6	8.5	226.9	484.1

* לרבות שטרי התחייבות ממשלתיים בסך 21.5 מיליון ל"י שנרכשו במשך שנת 1963 מבנק ישראל.

** למעט שינוי בסעיף "מקדמת קליטה וביטחון" שהוא הביטוי למכירת מילוחה קצר מועד לציבור מצד בנק ישראל.

*** כולל הפקדה באוצר של 19 מיליון ל"י מכספי אמיסיה של איגרות חוב שהנפיק מוסד בנקאי. אינו כולל רכישה בבורסה של איגרות חוב ממשלתיות מצד בנק ישראל.

המדינה¹. הגידול הרב בחוב הממשלה השנה היה קשור למיתון ששרר במשק ושבעטיו פחתו במידה רבה הכנסות הממשלה ממסים.

השינויים בחוב הממשלה היו במתכונת עונתית דומה לזו של שנים קודמות. בחודשים ינואר עד מארס — לקראת סיום שנת התקציב 1965/66 — ירד חוב הממשלה למערכת הבנקאות בכ-122 מיליון ל"י, לעומת ירידה בסך 171 מיליון ל"י בתקופה המקבילה ב-1965. גם השנה, כב-1965, התרכזה הירידה בחוב הממשלה בחודש מארס, והיא נתאפשרה במידה רבה על ידי דחיית ביצוע תשלומים לשנת התקציב הבאה, דבר שהשתקף בעלייה בסך כ-228 מיליון ל"י בחוב הממשלה בחודש אפריל. בחודשים מאי עד אוגוסט המשיך חוב הממשלה לגדול, ואילו ביתר חודשי השנה חלה בו יציבות יחסית. בסך הכול, עלה חוב הממשלה למערכת הבנקאות בין אפריל לדצמבר השנה בכ-323 מיליון ל"י לעומת גידול בסך 226 מיליון ל"י בקירוב בין אפריל לדצמבר 1965. הגידול בחוב הממשלה בתקופה שבין אפריל לאוגוסט הינו עונתי והוא נובע מפגיגות בגביית ההכנסות אחרי ההוצאות במחצית הראשונה של שנת התקציב.

לירידה בחוב הממשלה ברביע הראשון של 1966 היתה השפעה מוניטארית מצמצמת, שקיזזה באופן חלקי את ההשפעה המוניטארית המרחיבה שהיתה בתקופה זו לצבירת נכסים במטבע חוץ ולהרחבת האשראי לציבור. לעלייה בחוב הממשלה בין אפריל לאוגוסט היתה השפעה מוניטארית מרחיבה שהיתה גורם עיקרי להתרחבות מוניטארית בתקופה זו.

ג. פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח

בנק ישראל קיבל השנה לידי את המילווה קצר המועד של הממשלה כמכשיר נוסף לניהול המדיניות המוניטארית. יתרת המילווה נמצאה בירידה במשך זמן רב. מנובמבר 1964 ועד תחילת חודש יוני 1966 ירדה יתרת המילווה בכ-145 מיליון ל"י והגיעה לכ-155 מיליון ל"י. בחודש יוני הגיע בנק ישראל להסכם עם הממשלה, שלפיו יעבור המילווה לידי בנק ישראל, וכתמורה יעביר הבנק לרשות הממשלה את כל התקבולים גטו ממכירות המילווה עד ליתרה של 240 מיליון ל"י, דהיינו כ-85 מיליון ל"י. אם תהיינה מכירות גטו של המילווה מעבר ליתרה זו, יספוג בנק ישראל את התקבולים. על מנת לבלום את הירידה הממושכת ביתרת המילווה וכדי להגדיל את המכירות לציבור, הוצאה סדרה חדשה של המילווה לתקופה של 3 חודשים, הועלתה הריבית על המילווה והועלו העמלות לסוכנים המוכרים את המילווה. כמו כן הורשו הסוכנים — שהם בעיקר המוסדות הבנקאיים — לרכוש שטרי אוצר מנכ ישראל, ביחס של לירה שטרי אוצר לכל 3 ל"י מכירות גטו של מילווה קצר מועד. שטרי האוצר הינם נכס נוזל של המוסדות הבנקאיים והתשוואה עליהם נקבעה ל-94 אחוזים לשנה, לעומת הריבית המקסימלית בשיעור 7½ אחוזים שמקבלים הבנקים על פיקדון לשנה בבנק ישראל. צעד זה היה תמריץ נוסף למכירת המילווה קצר המועד.

הביקוש הרב לנכסים כספיים לזמן קצר שתשוואתם גבוהה והפעולות האמורות שנקט בנק ישראל, הביאו לעלייה מהירה בקצב מכירות המילווה קצר המועד. במשך כ-5 חודשים, עד לסוף חודש אוקטובר 1966, עלתה יתרת המילווה ל-240 מיליון ל"י. את התקבולים גטו בסך 85 מיליון ל"י העביר, כאמור, בנק ישראל לאוצר, והאחרון השתמש בהם למימון פעולותיו. סכום זה, שלא נלקח בחשבון באומדני ההכנסות בתקציב המדינה, הקטין את הגירעון הקופתי של הממשלה בשנת 1966/67.

מכירת המילווה לציבור נמשכה גם בחודשים נובמבר ודצמבר והביאה לספיגת כספים על ידי בנק ישראל. בתנאים ששררו במשק היה מקום להזרמת נוזליות נוספת ולא לצמצומה ואכן בנק ישראל הפחית לשם כך את שיעורי הנזילות, הגדיל את נכיון המשנה ואף קנה איגרות חוב אחרות בבורסה בחודשים אלה. מטרת המשך מכירת המילווה קצר המועד היתה להבטיח את מעמדו

¹ סכום זה אינו אשראי בנקאי רגיל לממשלה ואינו קשור בהגדלת סכום אמצעי התשלום. המוסד הבנקאי שימש כאן רק כסוכן לגיוס כספים מהציבור עבור תקציב המדינה.

של נייר ערך זה בשוק הכספים כדי שבבוא העת יוכל להוות מכשיר חשוב לביצוע המדיניות המוניטארית, מבלי שיהא צורך לטפחו אז מחדש. עם זאת, נעשו מספר צעדים כדי להקטין את היקף המכירות. בסוף חודש נובמבר הורדו במקצת שיעורי הריבית על המלווה¹ ושונה השיעור בו רכשו הסוכנים שטרי אוצר מ-3:1 ל-5:1. כן הוקטן היקף הסדרות השבועיות שהונפקו ונערכה הקצאה בין המזמינים של הסדרות המוקטנות. בחודש דצמבר הופחתה שנית הריבית לאחר שנמשך עודף הביקוש. בסך הכול עלתה יתרת המלווה קצר המועד בשני החודשים האחרונים של השנה ב-30 מיליון ל"י אך מאידך הזרים הבנק לשוק 15 מיליון ל"י על ידי רכישת איגרות חוב אחרות בבורסה לניירות ערך. בחודש ינואר 1967 היה היקף הרכישות בבורסה גדול יותר מהמכירות נטו של המלווה. בתחילת פברואר 1967 שוב הורדו שיעורי הריבית על המלווה הממשלתי קצר המועד בפעם השלישית תוך שלושה חודשים והיתרת של המלווה שבידי הציבור הפסיקה לעלות. ההזרמה של כספים באמצעות רכישת איגרות חוב בבורסה לניירות ערך נמשכה, אך ההיקף המצומצם של שוק זה מגביל בהכרח את מימדי הרכישה על ידי בנק ישראל, מבלי לגרום לעליית שערים גדולה ולעזוועים בשוק זה.

ד. האשראי הבנקאי לציבור

1. הרחבת אשראי

האשראי הבנקאי לציבור עלה במרוצת 1966 ב-291.4 מיליון ל"י, שהן 23.7 אחוזים. שיעור גידול זה באשראי הינו גבוה במידה ניכרת בהשוואה לשנים קודמות. בשנת 1965 עלה האשראי ב-12.5 אחוזים וב-1964 ב-15.7 אחוזים. הרמה הממוצעת של האשראי היתה ב-1966 גבוהה ב-18.8 אחוזים מזו של 1965, לעומת 10.2 אחוזים ב-1965. עלייה מהירה זו באשראי מקבלת משקל רב יותר בהתחשב בכך שהתוצר הלאומי הריאלי לא עלה כלל ב-1966 והיא אף כפולה משיעור גידול התוצר במחירים שוטפים.

בשנים הקודמות, שיקפה ההאטה בקצב גידול האשראי, את מדיניות בנק ישראל, מדיניות שנועדה למתן את ההתרחבות המוניטארית באותן שנים, שהיו שנים של צמיחה מהירה ולחצים אינפלציוניים חזקים. השנה, עקב המיתון הכלכלי, האבטלה וההאטה בהתרחבות המוניטארית, הוריד בנק ישראל במידה ניכרת את שיעורי הנזילות הדרושים ואפשר לבנקים להרחיב את האשראי הבנקאי לציבור. עם זאת, הרחיב בנק ישראל את נכיון המשנה בהיקף ניכר. הורדת שיעורי הנזילות הביאה ברובה להרחבת האשראי, מאחר שהבנקים השתמשו רק בחלק מעודף הרזרבות, שנוצר עם הורדת שיעורי הנזילות, להקטנת הגירעון בנכסים נזילים, ואף זאת רק ברביע האחרון של השנה.

הגידול בסך 291.4 מיליון ל"י באשראי הבנקאי לציבור מורכב בעיקר, מעלייה בסך 143.2 מיליון ל"י באשראי הבנקאי הרגיל ומגידול בסך 122.2 מיליון ל"י בנכיון משנה של שטרות בבנק ישראל. כמו כן גדל האשראי המוכוון במסגרת השחרורים מנזילות ב-34.6 מיליון ל"י, ואילו האשראי במטבע חוץ לתושבים מקומיים פחת ב-8.6 מיליון ל"י. העלייה הגדולה באשראי הבנקאי הרגיל נתאפשרה, על רקע הירידה בסכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים, על-ידי הפחתת שיעורי הנזילות הנוצצים.

לאחר שנוצלה כמעט כל מכסת האשראי המוכוון במסגרת השחרורים מנזילות, הועלתה בחודש יוני המכסה בחצי אחוז ובחודש נובמבר היא הועלתה בחצי אחוז נוסף והגיעה ל-25 אחוזים. נוסף על כך, אפשר בנק ישראל למוסדות הבנקאיים להעניק הלוואות עונתיות לחקלאות גם מעבר למכסת האשראי המוכוון, על ידי כך, שהעמיד לרשותם נכיון משנה מיוחד למטרה זו.

¹ לקבלת נתונים מפורטים על שערי הריבית על המלווה הממשלתי קצר המועד, והשינויים שחלו בהם ב-1966, ראה פרק כ"א, "פעולות בנק ישראל", סעיף 7א.

האשראי לציבור באמצעות מערכת הבנקאות, 1963 עד 1966 *

(מיליוני ל"י)

התקופה	מבנק ישראל	ממוסדות בנקאיים	סך כל האשראי הבנקאי	מפיקדונות הציבור למתן הלוואות **	כנגד פיקדונות הממשלה	מפיקדונות הממשלה למתן הלוואות	יתרת השטרות בתיכון בנקים
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1963	85.6	857.0	942.6	272.7	45.4	314.1	434.0
1964	115.6	975.2	1,090.8	345.0	46.4	335.3	613.0
1965	139.2	1,088.0	1,227.2	450.3 ***	60.5	357.0	773.6
1966	261.4	1,257.2	1,518.6	562.2	66.4	395.6	1,021.0
1966 ינואר	151.5	1,130.6	1,282.1	454.9	60.4	358.9	811.1
פברואר	156.9	1,129.7	1,286.6	462.2	64.3	358.7	831.1
מארס	160.5	1,175.2	1,335.7	476.6	71.7	361.0	835.0
אפריל	154.7	1,139.6	1,294.3	483.9	68.3	360.7	840.7
מאי	161.1	1,127.0	1,288.1	486.7	66.3	363.6	877.4
יוני	168.2	1,146.8	1,315.0	497.0	71.0	363.9	907.3
יולי	177.2	1,151.5	1,328.7	507.4	68.4	375.5	925.9
אוגוסט	186.3	1,183.8	1,370.1	522.8	65.4	375.1	948.1
ספטמבר	210.2	1,206.7	1,416.9	524.0	62.4	376.0	957.1
אוקטובר	223.5	1,196.9	1,420.4	529.1	63.0	377.5	983.3
נובמבר	247.4	1,225.0	1,472.4	535.5	64.3	384.4	994.4
דצמבר	261.4	1,257.2	1,518.6	562.2	66.4	395.6	1,021.0

* למעט אשראי לתושבי חוץ.

** בעיקר אשראי מתוך פיקדונות של קופות גמל ומוסדות כספיים.

*** מספר מתוקן.

נכיון המשנה בבנק ישראל והאשראי המוכוון היו גם השנה למעלה ממחצית מתוספת האשראי הבנקאי לציבור. אשראים אלו מופנים, כידוע, במידה רבה למימון יצוא תעשייתי וחקלאי ולמטרות מועדפות אחרות במשק. הקרן למימון היצוא התעשייתי, שבה משתתפים המוסדות הבנקאיים, בנק ישראל והממשלה גדלה מ-211 מיליון ל"י בסוף 1965 ל-272 מיליון ל"י בסוף 1966, והקרן למימון יצוא חקלאי גדלה מ-6.9 מיליון ל"י ל-14.3 מיליון ל"י בהתאמה.

על מנת לעודד את השתתפות המוסדות הבנקאיים בקרנות היצוא, נקבע, כי בנק שלא ניצל את כל מכסת 7 אחוזים — מהפיקדונות החייבים בנזילות הרגילה — למתן הלוואות ליצוא, יפקיד את היתרה הבלתי מנוצלת בבנק ישראל בריבית נמוכה יחסית ולא יוכל לנצל סכומים אלו לאשראי מוכוון אחר במסגרת 25 האחוזים של שחרורים מנזילות. דרישה זו הוצאה אל הפועל בהדרגה: החל ב-4 אחוזים בסוף אפריל וכלה ב-7 אחוזים בחודש אוקטובר 1966.

בתיכון השטרות חל במשך השנה גידול מהיר. יתרת השטרות שבתיכון בנקים עלתה

חלוקת תוספת האשראי לציבור באמצעות מערכת הכנקאות, 1963 עד 1966 *

(מיליוני ל"י)

1966	1965	1964	1963	
122.2	8.1	30.5	12.3	נכיון משנה בבנק ישראל
				אשראי ממוסדות בנקאיים
34.6	37.3	32.9	8.5	במסגרת השחרורים מנוילות
143.2	51.1	36.4	95.9	אשראי אחר במטבע ישראלי
177.8	88.4	69.3	104.4	סך הכול
-8.6	39.9	48.4	38.6	אשראי במטבע חוץ
				סך כל האשראי
169.2	128.3	117.7	143.0	ממוסדות בנקאיים
291.4	136.4	148.2	155.3	סך כל האשראי הבנקאי לציבור
				אשראי מתוך פיקדונות הממשלה
44.5	35.8	22.2	16.4	וכנגדם
				אשראי מפיקדונות הציבור
111.9	** 105.3	72.3	37.2	למתן הלוואות
447.8	** 277.5	242.7	208.9	סך כל האשראי

* בלוח זה נוכחה השפעת השטרות, שמכר בנק ישראל לבנקים בשנים 1963 עד 1965.
** מספרים מתוקנים.

ב-247.4 מיליון ל"י, שהן כ-32 אחוזים, לעומת כ-161 מיליון ל"י (26 אחוזים) ב-1965. הגידול בהיצע הכספים בשוק תיווך השטרות, כמוהו כגידול ברכישת המלווה קצר המועד והפיקדונות לזמנים קצובים, והוא מבטא, כאמור, העדפה של נכס נויל הנושא ריבית גבוהה יחסית על פני רכישת נכסים ריאליים, כגון: דירות, מכוניות ומוצרים בני קיימא אחרים.

עליות המחירים הניכרות שהיו בשנים האחרונות הביאו לידי כך, שהריבית הריאלית במשק היתה נמוכה יחסית ובמספר מקרים גם שלילית. מאחר ששיעור הריבית המקסימלי מוגבל לפי חוק הריבית, נוצר עודף ביקוש לאשראי בריבית החוקית. עודף ביקוש זה גרם להיווצרות שוק אפור לאשראי, שאחד מביטוייו הוא שוק תיווך השטרות. בשוק זה משלם הלווה ריבית גבוהה בהרבה מהריבית החוקית, אלא שהיא מחולקת לריבית למלווה ולעמלת תיווך וערבות למוסד הבנקאי. הערבות הבנקאית מעניקה ביטחון למשקיע, ונוסף על כך פעולה באמצעות בנק הינה נוחה יותר. גורמים אלו ונוספים הביאו להתרחבות מהירה של תיווך השטרות מכ-263 מיליון ל"י בסוף 1962 ללמעלה ממיליארד ל"י בסוף 1966. הריבית על האשראי בשוק תיווך השטרות עלתה בהדרגה

במשך התקופה הזאת. לשם ביצוע עסקות התיווך בשטרות, מגייסים המוסדות הבנקאיים כספים ממשקיעים, בתנאי הריבית השוררים בשוק ומעבירים אותם ללווים. הלווים משלמים ריבית בתוספת עמלת תיווך וערבות לבנק, בהתאם לטיב הביטחונות והמצב בשוק הכספים. כך, העלאות הריבית ששילמו הלווים לא הועברו במלואם למשקיעים, אלא הגדילו את שיעור העמלה שגבו הבנקים בעד תיוכם וערבותם. עמלות אלה הפכו במהרה למקור הכנסה חשוב של הבנקים, אשר עודדו סוג זה של עסקות בגלל רווחיותן הגבוהה יחסית. במחצית השנייה של 1966 נעצרה העלייה הממושכת בריבית כתוצאה מהגידול הרב בהיצע הכספים בשוק הזה. המוסדות הבנקאיים, שהתקשו למצוא לוויים טובים לכל הסכומים שהוצעו, החלו להלוות, באותו שער ריבית, גם ללוויים בעלי ביטחונות פחות טובים, דבר השקול להורדת הריבית. כן החלו להסתמן צורות עקיפות אחרות של הורדת ריבית.

במשך השנה הגיעו בנקים לא מעטים לתקרת נפח הערבויות הכספיות המותר להם והחלו להפנות את המשקיעים לנכסים כספיים קצרי מועד אחרים כמו מילווה קצר מועד ופיקדונות לזמנים קצובים ל-6 חודשים ומעלה.¹ עם זאת המשיך לעלות משקל האשראי הניתן בערבות המוסדות הבנקאיים במסגרת תיווך השטרות והגיע ל-86 אחוזים בסוף 1966 לעומת 79.2 אחוזים בסוף 1965. כדאי לציין, שכל הגידול נטו בתיווך השטרות, מאז שהוחל בדיווח לבנק ישראל בסוף 1963 ועד סוף 1966, נעשה בערבות המוסדות הבנקאיים. יתרת התיווך ללא ערבות נשארה ללא שינוי כמעט, ולאחרונה מסתמנת בה אף ירידה קלה. חלק מהתיווך ללא ערבות המוסדות הבנקאיים ניתן בערבות חברות בנות של המוסדות הבנקאיים. יש לזכור, שקיים גם תיווך בשטרות מחוץ למערכת הבנקאות, אך משקלו כנראה אינו רב.

2. ייעוד האשראי

התחלקות האשראי לפי ענפי הייעוד כוללת גם את האשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות וגם את האשראי כנגד פיקדונות הממשלה, שבעיקרו הינו אשראי לחיבי מיסים. בולט השנה הגידול המהיר באשראי לענף הבנייה. ענף זה נפגע במיוחד בתקופת המיתון והיה זקוק לאשראי רב למימון מלאי גדול של מגרשים ודירות שלא נמכרו. כמו כן גדל במהירות האשראי לרשויות מקומיות, לשירותים ציבוריים ולשירותים. חלקה של התעשייה ביתרת האשראי שב ועלה השנה והגיע ל-39.5 אחוזים לעומת 38.8 אחוזים בסוף 1965. האשראי לתעשייה השנה גדל ב-25.7 אחוזים, גידול מהיר בהתחשב בכך שהתפוקה התעשייתית הריאלית עלתה השנה בכ-2 אחוזים בלבד. בחלקה של החקלאות ביתרת האשראי חלה השנה ירידה נוספת — מ-12.9 אחוזים בסוף 1965 ל-11.7 אחוזים בסוף 1966. גם החקלאות קיבלה השנה אשראי בשיעור העולה בהרבה על גידול התפוקה הריאלית. האשראי לחקלאות עלה ב-11.5 אחוזים, לעומת ירידה של כאחוז אחד בתפוקה החקלאית הריאלית. חלקן של התעשייה והחקלאות הגיע לכ-51 אחוזים בכלל האשראי, אך באשראי בהכוננת בנק ישראל משקלם רב יותר — 84 אחוזים. כמעט כל התוספת השנתית באשראי המוכון הופנתה לתעשייה. האשראי המוכון, ניתן, כידוע, בריבית נמוכה יחסית, למימון יצוא ומטרות מועדפות אחרות מבחינת המשק הלאומי. הגידול הניכר באשראי לתעשייה, שנתאפשר על-ידי הפעולות להרחבת האשראי שנקט בנק ישראל השנה, אפשר לתעשיינים להקטין את הביקוש לאשראי יקר בשוק תיווך השטרות. ואכן, אשראי זה עלה, לפי נתונים חלקיים, בשיעור נמוך יחסית ב-1966. לפי נתונים חלקיים לגבי חלוקת תיווך השטרות לפי ענפים, מתקבל, שמשקל התעשייה והחקלאות ביתרת התיווך לסוף 1966 נופל בהרבה מחלקן באשראי הבנקאי, ואילו משקלו של ענף הבנייה ביתרת התיווך עולה במידה ניכרת על משקלו באשראי הבנקאי.

¹ ראה דיון בסיקדונות לזמנים קצובים בסעיף ג' לעיל.

האשראי לציבור ממערכת הבנקאות לפי המקור וענף הייעוד, 31 בדצמבר 1966 *

ייעוד האשראי	בהכונת בנק ישראל**	שלא בהכונת בנק ישראל	סך הכול (1)+(2)	אשראי כנגד פיקדונות הממשלה	סך הכול (3)+(4)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
(מיליוני ל"י)					
החקלאות	130.0	117.4	247.4	3.0	250.4
התעשייה	357.7	457.7	815.4	33.0	848.4
הבנייה	2.0	131.6	133.6	10.5	144.1
המסחר	8.4	116.6	125.0	7.1	132.1
השירותים הציבוריים	29.5	34.3	63.8	0.6	64.4
הרשויות המקומיות	0.4	177.2	177.6	0.4	178.0
מוסדות אשראי וכספים	6.7	83.8	90.5	0.1	90.6
המוסדות הלאומיים	16.9	17.9	34.8	—	34.8
השירותים	24.3	120.6	144.9	3.7	148.6
אנשים פרטיים	—	179.9	179.9	6.3	186.2
שונות ***	4.1	63.7	67.8	1.8	69.6
סך הכול	580.0	1,500.7	2,080.7	66.5	2,147.2
(אחוזים)					
החקלאות	22.4	7.8	11.9	4.5	11.7
התעשייה	61.7	30.5	39.2	49.6	39.5
הבנייה	0.3	8.8	6.4	15.8	6.7
המסחר	1.4	7.8	6.0	10.7	6.2
השירותים הציבוריים	5.1	2.3	3.1	0.9	3.0
הרשויות המקומיות	0.1	11.8	8.5	0.6	8.3
מוסדות אשראי וכספים	1.2	5.6	4.3	0.1	4.2
המוסדות הלאומיים	2.9	1.2	1.7	—	1.6
השירותים	4.2	8.0	7.0	5.6	6.9
אנשים פרטיים	—	12.0	8.6	9.5	8.7
שונות ***	0.7	4.2	3.3	2.7	3.2
סך הכול	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* לרבות אשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות שאינו ניתן להפרדה לפי ענפים.
 ** לרבות נכיון משנה בבנק ישראל ואשראי מוכוון הניתן על ידי המוסדות הבנקאיים.
 *** לרבות אשראי לבעלי מלאכה.

האשראי הבנקאי לציבור לפי ענף הייעוד, 1963 עד 1966 *

1966	1965	1964	1963	(סוף התקופה)	ייעוד האשראי
(מיליוני ל"י)					
250.4	*** 224.6	196.7	170.2		החקלאות
848.4	*** 674.8	*** 636.4	517.5		התעשייה
144.1	94.1	84.3	75.0		הבנייה
132.1	*** 113.8	*** 105.0	*** 101.7		המסחר
64.4	*** 47.7	*** 35.6	*** 46.2		השירותים הציבוריים
178.0	128.1	64.4	59.4		הרשויות המקומיות
90.6	79.5	45.8	28.7		מוסדות אשראי וכספים
34.8	31.9	33.6	26.2		המוסדות הלאומיים
148.6	118.8	83.4	57.6		השירותים
255.8	*** 224.7	197.0	180.3		שונות **
2,147.2	*** 1,738.0	1,482.2	1,262.8		סך הכול
(אחוזים)					
11.7	*** 12.9	13.3	13.5		החקלאות
39.5	38.8	42.9	41.0		התעשייה
6.7	5.4	5.7	5.9		הבנייה
6.2	*** 6.6	*** 7.1	*** 8.0		המסחר
3.0	*** 2.8	*** 2.4	*** 3.7		השירותים הציבוריים
8.3	7.3	4.3	4.7		הרשויות המקומיות
4.2	4.6	3.1	2.3		מוסדות אשראי וכספים
1.6	1.8	2.3	2.1		המוסדות הלאומיים
6.9	6.8	5.6	4.6		השירותים
11.9	*** 13.0	13.3	14.2		שונות **
100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכול

* לרבות אשראי לחיבי מס, כנגד פיקדונות הממשלה, ואשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות.
 ** לרבות אשראי לפרטים.
 *** מספרים מתוקנים.

5. נזילות המוסדות הבנקאיים

הנכסים הנזילים הרגילים שבידי המוסדות הבנקאיים הגיעו בסוף 1966 ל-565.9 מיליון ל"י לעומת 606.6 מיליון ל"י בסוף 1966, והפיקדונות החייבים בנזילות רגילה הסתכמו ב-1,289.1 מיליון ל"י בסוף השנה לעומת 1,283.4 ל"י בסוף 1965. הירידה בסך הנכסים הנזילים והעלייה הקלה בפיקדונות החייבים בנזילות מצאו את ביטויין בירידת שיעורי הנזילות בפועל: מ-47.3 אחוזים בסוף 1965 ל-43.9 אחוזים בסוף 1966.

¹ השוואת הנתונים לסוף 1965 ולסוף 1966 הינה לקויה במקצת מאחר שמחודש ספטמבר ואילך אין נתוני הנזילות כוללים את הפיקדונות לזמנים קצובים של 6 חודשים או יותר ואת הנכסים המוחזקים כנגדם (בשיעור 10 אחוזים).

לוח ט"ו-13

השינויים בנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים * לפי המקור, 1963 עד 1966
(מיליוני ₪)

סוף התקופה	אשראי מבנק ישראל **	מטבע חוץ נטו בבנק ישראל	יתרות עובר ושב נטו בין המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי	סך הכול (1)+(2)+(3)	מזומנים בידי הציבוריים ****	יתרות נטו במט"ח של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל	נכסים נזילים במטבע ישראלי כנגד פיקדונות החייבים בנזילות בשיעור 90,10 ו-100 אחוזים *****	סך כל הניכויים (5)+(6)+(7)	נכסים נזילים רגילים במטבע ישראלי (4)-(8)
(9)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1963	122.8	1,543.5	0.3	1,666.6	525.1	575.0	34.5	1,134.6	532.0
1964	243.3	1,628.8	1.6	1,873.7	590.4	713.8	39.6	1,343.8	529.9
1965	271.0	1,910.3	-0.4	2,180.9	657.4	884.7	32.2	1,574.3	606.6
1966	547.7	1,848.7	5.9	2,402.3	751.2	1,047.2	38.0	1,836.4	565.9
1966 ינואר	254.1	1,913.3	0.3	2,167.7	667.7	900.7	33.1	1,601.5	566.2
פברואר	283.8	1,869.0	1.9	2,154.7	672.0	923.7	27.8	1,623.5	531.2
מרס	149.0	1,979.9	0.6	2,129.5	701.9	934.9	23.3	1,660.1	469.4
אפריל	383.8	1,825.7	-1.7	2,207.8	704.5	949.7	26.0	1,680.2	527.6
מאי	442.4	1,877.3	-0.5	2,319.2	700.6	970.8	26.0	1,697.4	621.8
יוני	438.8 ***	1,917.3	2.1	2,358.2	712.7	977.9	25.6	1,716.2	642.0
יולי	458.0	1,885.4	3.3	2,346.7	730.8	986.6	30.0	1,747.4	599.3
אוגוסט	497.7	1,836.3	-0.8	2,333.2	725.3	996.7	25.3	1,747.3	585.9
ספטמבר	504.7	1,822.2	-6.0	2,320.9	742.5	998.2	34.2	1,774.9	546.0
אוקטובר	496.9	1,824.5	6.4	2,327.8	741.1	1,017.9	28.8	1,787.8	540.0
נובמבר	555.4	1,796.4	10.7	2,362.5	751.5	1,028.4	25.4	1,805.3	557.2
דצמבר	547.7	1,848.7	5.9	2,402.3	751.2	1,047.2	38.0	1,836.4	565.9

* הנכסים הנזילים הם לאחר ניכוי הנכסים הנזילים המוחזקים כנגד פיקדונות החייבים בנזילות בשיעור 10, 90 ו-100 אחוזים.

** כולל אשראי לממשלה, אשראי לציבור (בניכוי פיקדונות המוסדות הכספיים ולרבות פיקדונות הבנקים להשקעות בבנק ישראל), ופעולות בנק ישראל בשוק הפתוח.

*** החל בחודש יוני הנהוגים הם בניכוי השינוי בשטרי אוצר בבנק ישראל.

**** לרבות מזומנים בקופת בנק החקלאות לישראל.

***** למעט פיקדונות עובר ושב, המוחזקים עבור מוסדות בנקאיים, שנרשמו בערכם נטו בסור (3).

נוילות המוסדות הבנקאיים * במטבע ישראל, 1963 עד 1966

(מיליוני ל"י)

סוף התקופה	יתרות נוילות במטבע ישראל בבנק ישראל	שטרי אוצר במוסדות בנקאיים	מוזמנים בקופות הבנקים	יתרות עובר ושב נטו במטבע ישראל בין המוסדות הבנקאיים	בניכוי נכסים נוילים במטבע ישראל המוחזקים כנגד פיקדונות החייבים בנוילות של 90 ו-100 אחוזים **	סך כל הנכסים הנוילים הרגילים במטבע ישראל (1)+(2) (3)-(4)-(5)	פיקדונות החייבים בנוילות רגילה (7)	שיעור הנוילות $\frac{(6)}{(7)} \times 100$ (8)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1963	540.8	—	25.3	0.3	34.5	531.9	1,142.1	46.6
1964	541.6	—	26.3	1.6	39.6	529.9	1,167.0	45.4
1965	610.1	—	29.1	-0.4	32.2	606.6	1,283.4	47.3
1966	516.8	52.4	28.8	5.9	38.0	565.9	1,289.1	43.9
1966 ינואר	561.7	—	37.3	0.3	33.1	566.2	1,273.0	44.5
פברואר	520.0	—	37.1	1.9	27.8	531.2	1,251.9	42.4
מרס	454.7	—	37.4	0.6	23.3	469.4	1,226.4	38.3
אפריל	520.2	—	35.1	-1.7	26.0	527.6	1,264.7	41.7
מאי	610.5	—	37.8	-0.5	26.0	621.8	1,322.2	47.0
יוני	616.0	12.5	37.0	2.1	25.6	642.0	1,342.9	47.8
יולי	568.4	19.7	37.9	3.3	30.0	599.3	1,330.1	45.1
אוגוסט	562.2	13.3	36.5	-0.8	25.3	585.9	1,337.2	43.8
ספטמבר	526.8	25.5	33.9	-6.0	34.2	546.0	1,296.5	42.1 ***
אוקטובר	507.7	18.5	36.2	6.4	28.8	540.0	1,263.2	42.7
נובמבר	510.1	29.1	32.7	10.7	25.4	557.2	1,273.9	43.7
דצמבר	516.8	52.4	28.8	5.9	38.0	565.9	1,289.1	43.9

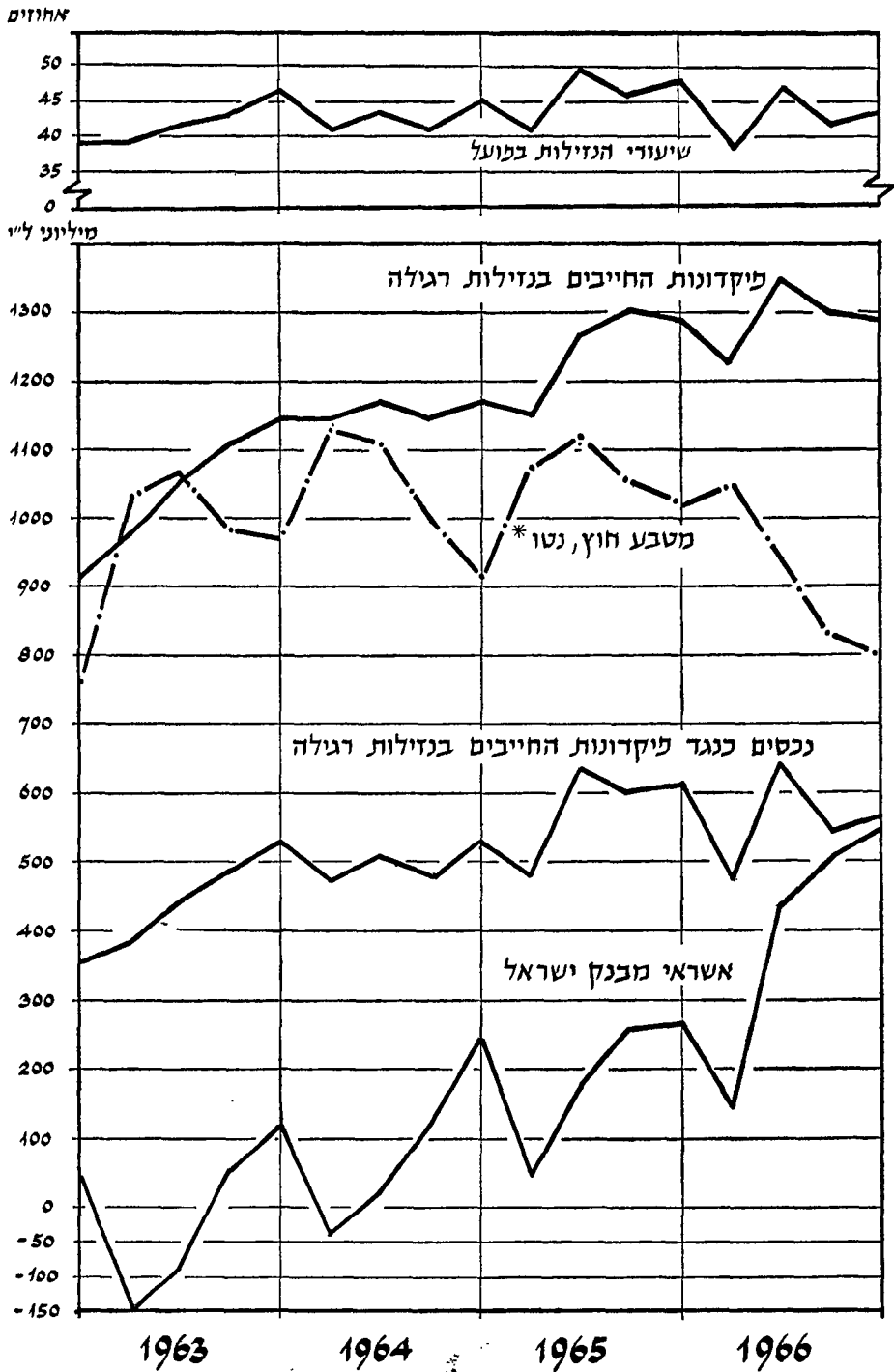
* המספרים בלוח זה שונים, במידת מה, מאלה המתפרסמים מטעם המפקח על הבנקים, משתי סיבות: אין הם כוללים את בנק החקלאות ויתרות הנוילות כאן הן לפי מאזן בנק ישראל, ואילו נתוני המפקח מבוססים על מאזני המוסדות הבנקאיים. הנתונים על הנכסים הנוילים הרגילים, על הפיקדונות החייבים בנוילות רגילה ועל שיעור הנוילות בפועל הם לאחר ניכוי הפיקדונות, החייבים בנוילות בשיעור 90 ו-100 אחוזים, והנכסים הנוילים המוחזקים כנגד פיקדונות אלה.

** למעט פיקדונות עובר ושב, המוחזקים עבור המוסדות הבנקאיים: פיקדונות אלה רשומים בערכם נטו בסור (4).

*** החל בחודש ספטמבר אין שיעורי הנוילות כוללים את הפיקדונות לזמנים קצובים לתקופה של 6 חודשים ומעלה — החייבים בנוילות בשיעור 10 אחוזים — ואת הנכסים הנוילים המוחזקים כנגד פיקדונות אלו.

**** החל בחודש ספטמבר נכללו גם נכסים נוילים, המוחזקים כנגד פיקדונות החייבים בנוילות בשיעור 10 אחוזים.

נזילות המוסדות הבנקאיים והגורמים המשפיעים עליה, ער 1963 עד 1966

למרות הירידה שחלה בסך הנכסים הנזילים, הרחיבו הבנקים השנה את האשראי במידה ניכרת כתוצאה מהורדת שיעור הנזילות הדרוש על פי הוראות בנק ישראל. ברביע הראשון של השנה ירדו הנכסים הנזילים במידה רבה ועם זאת גדל האשראי לציבור. כתוצאה מכך, עלה הגירעון האסור בנכסים נזילים והגיע לממדי שיא. מחודש אפריל ואילך החל מסתמן שיפור במצב הנזילות של המוסדות הבנקאיים, והגידול באשראי מבנק ישראל לממשלה ולציבור החל נותן אותותיו, חל גידול בסכום הנכסים הנזילים והגירעון החל לקטון. במחצית השנייה של 1966 גם הורדו במידה ניכרת שיעורי הנזילות הדרושים על פי הוראות בנק ישראל, דבר שאפשר הרחבת אשראי לציבור וצמצום גירעון כאחד.

בכל אחד מהתאריכים הבאים, הורדו שיעורי הנזילות באחוז אחד: ב-1 ביולי, ב-1 באוגוסט, ב-10 בנובמבר וב-15 בדצמבר 1966. בסך הכול הורדו שיעורי הנזילות ב-4 אחוזים: מ-69 אחוזים בסוף חודש יוני עד 65 אחוזים באמצע דצמבר 1966. עם זאת הוגדלה ביוני ובנובמבר מכסת האשראי המוכוון, המשוחרר מנזילות מ-24 ל-25 אחוזים, בחצי אחוז בכל פעם. מראשית חודש ספטמבר 1966 הורדו גם שיעורי הנזילות הדרושים, על פיקדונות לזמן קצוב לתקופה של 6 חודשים או יותר והועמדו על 10 אחוזים בלבד, בעוד שלפני כן היו פיקדונות אלו חייבים בנזילות רגילה. הורדה זו של שיעורי הנזילות על פיקדונות לזמנים קצובים היתה שוות ערך להורדה של אחוז אחד בשיעורי הנזילות הרגילים — בהתחשב בהיקפם של פיקדונות אלו בתחילת ספטמבר השנה. עם זאת, אם חל מעבר מפיקדונות עובר ושב לפיקדונות לזמן קצוב, הרי, בהתחשב בהבדלים הניכרים בשיעורי הנזילות הדרושים על שני פיקדונות אלו, אפשר מעבר זה לבנקים הרחבה נוספת של האשראי. בסך הכול הסתכמו הורדות שיעורי הנזילות במחצית השנייה של 1966 בכ-6 אחוזים. הורדה זו של שיעורי הנזילות יצרה עודף רזרבות במספר בנקים והקטינה את הגירעון בבנקים אחרים שגירעונם היה גדול. ההורדה בשיעורי הנזילות אפשרה הרחבת אשראי בסכום כולל של כ-120 מיליון ל"י.

על מנת לעודד את מכירת המלווה קצר המועד, הורשו הבנקים החל מחודש יוני, לרכוש שטרי אוצר מבנק ישראל ביחס של לירה שטרי אוצר לכל 3 ל"י של מכירה נטו של מלווה קצר מועד לציבור. יחס זה שונה בסוף חודש נובמבר ל-5:1. בסוף 1966 החזיקו המוסדות הבנקאיים במסגרת נכסיהם הנזילים שטרי אוצר בסך 52.4 מיליון ל"י.

הירידה בנכסים הנזילים, שבידי המוסדות הבנקאיים, במשך 1966 היתה תוצאה של מספר שינויים מקוונים. בין הגורמים שהשפיעו לצמצום הנכסים הנזילים יש למנות את הירידה בסך 62 מיליון ל"י בנכסים במטבע חוץ בבנק ישראל; את הגידול ב-163 מיליון ל"י בפיקדונות במטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל — בעיקר פו"ק ותמ"מ — ואת הגידול בכ-94 מיליון ל"י במוזמנים שבידי הציבור. מאידך גיסא, חל גידול ניכר, בסך 277 מיליון ל"י, באשראי לציבור ולממשלה מבנק ישראל, פעולה שיש לה השפעה מגדילה על הנכסים הנזילים, כך שבסך הכול ירדו הנכסים הנזילים רק במקצת.

בסוף חודש יוני חל שינוי בשיטת הדיווח על מצב הנזילות. במקום דיווח שבועי, עברו המוסדות הבנקאיים לדיווח יומי על הנזילות. דבר זה ביטל את התמריץ להגדיל את הנזילות ביום הדיווח (יום רביעי) לעומת יתר ימי השבוע. עם זאת, ניתנה אפשרות לקזז גירעון בנזילות בשבוע מסויים, על-ידי עודף נזילות בממוצע שבועי בשני השבועות שלאחריו.

התפתחות שיעורי הנזילות בפועל על פני השנה התנהלה במתכונת דומה לשנים קודמות. ספיגת כספים מהמשק מצד הממשלה לקראת סוף שנת התקציב, הביאה להרעה במצב הנזילות עד סוף חודש מארס. הפיקדונות אמנם ירדו, אך הנכסים הנזילים ירדו במידה רבה יותר כתוצאה מכך ירדו שיעורי הנזילות בפועל מ-47.3 אחוזים בסוף דצמבר 1965 ל-38.3 אחוזים בסוף מארס 1966. ברביע השני של השנה חל שיפור רב במצב הנזילות בפועל בעיקר עקב הרחבת האשראי

¹ ראה הערה 1 בעמוד 320.

לממשלה ולציבור מבנק ישראל. שיעורי הנזילות שבו ועלו במהירות ברביע השני והגיעו ל-47.8 אחוזים בסוף חודש יוני 1966. במחצית השנייה של השנה, חלה ירידה בשיעורי הנזילות בפועל, כשלקראת סוף השנה חל בהם שיפור קל. הירידה בשיעורי הנזילות בפועל במחצית השנייה של השנה, נבעה מהורדת שיעורי הנזילות הדרושים על פי הוראות בנק ישראל ומהרחבת האשראי בעקבות הורדות אלו.

התפתחות הגירעון האסור בנכסים נזילים במשך השנה תאמה את השינויים בשיעורי הנזילות. ברביע הראשון גדל הגירעון במהירות והגיע בחודש מארס, לשיא בסך 100 מיליון ל"י בקירוב. ברביע השני ירד הגירעון והגיע ל-20 מיליון ל"י בסוף חודש יוני בדומה לגירעון בדצמבר 1965. הירידה בגירעון נמשכה ואף נתחזקה במחצית השנייה של השנה, עם הורדת שיעורי הנזילות הדרושים, ובסוף חודש דצמבר עמד הגירעון האסור בנכסים נזילים על 4.4 מיליון ל"י בלבד. הגירעון "המוכר" בנזילות קטן במשך השנה בכ-3 מיליון ל"י, כתוצאה מהוראות בנק ישראל להורדה הדרגתית בגירעון זה בחודש יוני 1965.¹

6. התפתחות המוסדות הבנקאיים

המאזן המאוחד של המוסדות הבנקאיים גדל במשך 1966 ב-15.6 אחוזים, לעומת גידול בשיעור 16.6 אחוזים בשנת 1965. סעיפי המאזן שאינם כוללים את החשבונות המקבילים, גדלו אף הם בשיעור איטי יותר מאשר אשתקד — 14.4 אחוזים לעומת 15.4 אחוזים. בצד הנכסים בולטת ההאטה בגידול בסעיף "מזומנים ויתרות בבנק ישראל (לרבות שטרי אוצר)". סעיף זה גדל השנה ב-117.4 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 259.7 מיליון ל"י ב-1965. האטה זו משקפת בחלקה את ירידת הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים השנה, מחד גיסא, ואת הגידול האיטי יותר שחל בחשבונות פו"ק ותמ"מ, המוחזקים במלואם, לפי ההוראות, בבנק ישראל, מאידך גיסא. האשראי לציבור גדל בקצב מהיר יותר מאשר אשתקד — 18 אחוזים לעומת 11 אחוזים. הגידול באשראי לציבור נתאפשר על-ידי הורדת שיעורי הנזילות הדרושים על פי הוראות בנק ישראל.

בצד ההתחייבויות בולטת ההאטה בגידול בפיקדונות עובר ושב. פיקדונות אלה עלו ב-16 מיליון ל"י בלבד, לעומת גידול בסך 124 מיליון ל"י ב-1965. לעומת זאת, חל גידול מהיר בפיקדונות פחות נזילים: בכ-322 מיליון ל"י, לעומת 199 מיליון ל"י ב-1965. תוספת זו קשורה, נוסף על הגידול בחשבונות פו"ק ותמ"מ, בעליית הפיקדונות לזמנים קצובים, עם הורדת שיעורי הנזילות הדרושים על פיקדונות לזמן קצוב לתקופה של 6 חודשים או יותר. השנה נמשכה ואף נתחזקה ההאטה בגידול ההון העצמי. 21 מיליון ל"י לעומת 36 מיליון ל"י ב-1965. כתוצאה מכך חלה ירידה במשקל ההון העצמי בסך המאזן, לרבות חשבונות מקבילים, והוא הגיע ל-4.3 אחוזים בסוף 1966, לעומת 4.6 אחוזים בסוף 1965.² הגידול בסעיף איגרות חוב משקף הנפקת איגרות חוב על ידי אחד המוסדות הבנקאיים. התקבולים מהנפקה זו הופקדו באוצר. התוספת בסעיף "חשבונות מקבילים" קשורה כמעט כולה לגידול הרב שחל השנה בתיווך שטרות. שיעור הגידול של החשבונות המקבילים היה השנה נמוך במקצת לעומת אשתקד: 19 אחוזים לעומת 20 אחוזים — בעוד שהתרחבות תיווך השטרות היתה השנה מהירה יותר מאשר ב-1965. ניתן להסביר זאת על-ידי כך שמוסדות בנקאיים רבים הגיעו השנה לניצול כמעט מלא של נפח הערבויות הכספיות המותר להם, והם העדיפו לתת ערבות לעסקות תיווך על פני ערבויות כספיות אחרות.

מספר הבנקים המסחריים שפעלו במשך 1966 לא נשתנה בעוד שמספר האגודות השיתופיות

¹ ראה בנק ישראל, דין וחשבון 1965, עמ' 292.

² משקל ההון העצמי במאזן, להוציא את החשבונות המקבילים, ירד מ-6.1 אחוזים בסוף 1965 ל-5.7 אחוזים בסוף 1966.

הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים, 1965 ו-1966

העלייה או הירידה (-) מ־1965 ל־1966	1966	1965	1966	1965		
(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)		נכסים	
					מזומנים, יתרות	
7.3	117.4	32.7	34.8	1,725.5	1,608.1	בבנק ישראל ושטרי אוצר
18.0	198.1	24.5	23.8	1,296.0	1,097.9	הלוואות לציבור *
67.7	31.4	1.5	1.0	77.8	46.4	הלוואות לממשלה
						הלוואות לציבור מתוך :
10.7	44.6	8.7	9.0	462.0	417.4	פיקדונות הממשלה
31.4	142.9	11.3	9.8	598.2	455.3	פיקדונות למתן הלוואות
13.8	57.0	8.9	8.9	469.9	412.9	נכסים במטבע חוץ
12.1	34.4	6.0	6.2	318.7	284.3	ניירות ערך
7.1	5.6	1.7	1.7	84.5	78.9	נכסי דלא נידי
						יתרות נטו במוסדות
-369.4	-13.3	-0.2	0.1	-9.7	3.6	בנקאיים
21.0	45.2	4.9	4.7	260.7	215.5	חשבונות אחרים
14.4	663.3	100.0	100.0	5,283.6	4,620.3	סך הכול
						התחייבויות
1.3	15.9	23.8	26.8	1,255.8	1,239.9	פיקדונות עובר ושב
26.8	321.5	28.8	***26.0	1,522.5	***1,201.0	פיקדונות פחות נזילים *
9.4	61.4	13.5	14.2	715.2	653.8	התחייבויות לחוץ לארץ **
10.1	43.6	9.0	9.3	473.4	429.8	פיקדונות הממשלה
30.7	142.4	11.5	10.0	606.4	464.0	פיקדונות למתן הלוואות
7.4	20.9	5.7	6.1	303.6	282.7	הון עצמי
67.1	18.8	0.9	*** 0.6	46.8	*** 28.0	איגרות חוב
12.1	38.8	6.8	7.0	359.9	321.1	חשבונות אחרים
14.4	663.3	100.0	100.0	5,283.6	4,620.3	סך הכול
						סעיפים מקבילים
						יתרות של בנקים
13.6	11.9			99.3	87.4	ועבור בנקים
						התחייבויות של לקוחות
19.7	275.2			1,671.7	1,396.5	וערבויות לחשבון לקוחות
19.3	287.1			1,771.0	1,483.9	סך הקול
15.6	950.4			7,054.6	6,104.2	סך הכול כללי

* הסכום לשנת 1965 גדול ב-9.9 מיליון ל"י והסכום לשנת 1966 גדול ב-38.8 מיליון ל"י מהסכומים המתאימים, המופיעים בלוחות ט"ו-6 וט"ו-9, כיוון שהם כוללים הלוואות מבנק ישראל לבנקים בסכומים האלה. להבדל בסעיף פיקדונות בלתי נזילים נוסף סכום של הלוואות ממוסדות שונים בסך 6.0 מיליון ל"י ב-1965.

** לרבות פיקדונות תושבי חוץ.

*** מספרים מתוקנים.

המוסדות הבנקאיים וסניפיהם, 1963 עד 1966

1966	1965	1964	1963	(סוף התקופה)
3 הבנקים הגדולים				
3	3	3	3	משרדים ראשיים
397	380	372	363	סניפים
400	383	375	366	סך הכול
בנקים אחרים				
24	24	23	23	משרדים ראשיים
211	204	195	180	סניפים
235	228	218	203	סך הכול
אגודות שיתופיות אחרות				
18	20	23	25	משרדים ראשיים
82	84	79	76	סניפים
100	104	102	101	סך הכול
כל המוסדות הבנקאיים				
45	47	49	51	משרדים ראשיים
690	668	646	619	סניפים
735	715	695	670	סך הכול

פחת בשתיים. אגודה אחת התמזגה עם בנק מסחרי והשנייה התמזגה עם אגודה אחרת, והן הפכו להיות סניפים של המוסדות שעמם התמזגו.

השנה, כבשנה שעברה, נוספו לכל המוסדות הבנקאיים 22 סניפים. נפתחו 20 סניפים חדשים ושתי אגודות שהתמזגו, הפכו, כאמור, להיות סניפים.

הסניפים החדשים התחלקו כדלהלן: 9 סניפים נוספו ל-3 הבנקים הגדולים, 7 סניפים נוספו לשאר הבנקים, ואילו האגודות השיתופיות פתחו 4 סניפים חדשים. הסניפים החדשים נפתחו בעיקר באזורי פיתוח, בישובים ובערים קטנות. כמו כן התמזגה אגודה שיתופית על 7 סניפיה עם אחד הבנקים הגדולים והפכו להיות סניפיו ואגודה שיתופית נוספת התמזגה עם חברתה והפכה להיות סניף שלה. כתוצאה מכל השינויים הללו נוספו 17 סניפים שלוש הבנקים הגדולים, 7 סניפים לבנקים האחרים, ואילו מספר סניפי האגודות פחת בשניים.

ב-1966 עלה משקלם של שלוש הבנקים הגדולים בפעילות הבנקאית. העלייה המהירה ביותר חלה בתיווך השטרות מ-45.5 אחוזים ל-49.7 אחוזים, בעוד שבסעיפים האחרים היתה העלייה איטית יותר. אחד הגורמים לעליית משקלם של 3 הבנקים הגדולים הוא המיזוג של אגודה שיתופית גדולה עם אחד הבנקים הגדולים. מיזוג זה מצא את ביטויו בעליית משקלם של שלוש הבנקים הגדולים, מתד גיסא, ובירידת משקל האגודות השיתופיות לאשראי, מאידך גיסא. חלקם של הבנקים האחרים נשאר כמעט ללא שינוי, כאשר עלה חלקם בסעיפי המזומנים, ההלוואות והפיקדונות הפחות נזילים וירד חלקם בסעיפי פיקדונות עובר ושב ובתיווך שטרות. ירידת חלקם של

הבנקים האחרים בתיווך שטרות ועליית משקלם בפיקדונות פחות נזילים, גובעת מכך שמספר רב של בנקים הגיעו לתקרת נפח הערבויות הכספיות המותרת. הגידול בתיווך שטרות נפסק איפוא, וחל אצלם גידול מהיר יחסית בפיקדונות לזמן קצוב, פיקדונות שהיו השנה תחליף קרוב לתיווך שטרות.

לוח ט"ו-17

**האשראי והפיקדונות של המוסדות הבנקאיים לפניהם, המזומנים והיתרות שלהם
בבנק ישראל ויתרת השטרות בתיווך, 1963 עד 1966**

סך הכול	האגודות השיתופיות לאשראי	הבנקים האחרים	3 הבנקים הגדולים	(סוף התקופה)
(אחידים)				
מזומנים ויתרות בבנק ישראל				
100.0	6.0	29.1	64.9	1963
100.0	6.1	27.1	66.8	1964
100.0	5.9	26.3	67.8	1965
100.0	2.4	27.2	70.4	1966
הלוואות לציבור מהמוסדות הבנקאיים *				
100.0	6.9	25.8	67.3	1963
100.0	6.1	26.2	67.7	1964
100.0	5.3	26.8	67.9	1965
100.0	3.8	27.3	68.9	1966
פיקדונות עובר ושב במטבע ישראלי				
100.0	9.4	27.4	63.2	1963
100.0	9.6	25.9	64.5	1964
100.0	9.6	26.1	64.3	1965
100.0	9.3	24.7	66.0	1966
פיקדונות אחרים **				
100.0	4.5	23.6	71.9	1963
100.0	4.2	19.5	76.3	1964
100.0	3.7	20.8	75.5	1965
100.0	2.1	21.8	76.1	1966
שטרות בתיווך				
100.0	12.5	49.0	38.5	1963
100.0	11.1	45.9	43.0	1964
100.0	12.2	42.3	45.5	1965
100.0	10.8	39.5	49.7	1966

* לרבות אשראי לחושבי חוץ.

** לרבות פיקדונות של חושבי חוץ (פת"ח).

7. ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים

ההכנסות התפעוליות של המוסדות הבנקאיים גדלו ב-1966 בקצב מהיר בהשוואה ל-1965, אך, לעומת זאת, עלו ההוצאות התפעוליות בקצב מהיר עוד יותר. כתוצאה מכך חלה ירידה ניכרת — כ-25 אחוזים — ברווחים התפעוליים של המוסדות הבנקאיים לאחר שאשתקד גדלו הרווחים התפעוליים באותו שיעור בערך.

הירידה שחלה אשתקד ברווחי ההון התחזקה השנה. ירידה ניכרת חלה במיוחד ברווחי ההון, הנובעים ממכירת ניירות ערך, וכן חלה עלייה בהפסדי ההון הנובעים מהערכה מחדש של ניירות ערך שבידי המוסדות הבנקאיים. כתוצאה מכך סבלו המוסדות הבנקאיים השנה הפסדי הון נטו בסך חצי מיליון ל"י בקירוב.

סך כל הרווחים של המוסדות הבנקאיים הסתכם השנה ב-25.7 מיליון ל"י, לעומת 42.7 מיליון ל"י ב-1965, ירידה של כ-40 אחוזים.

יש לציין, שהירידה הניכרת ברווחים ב-1966 היתה במידה רבה תוצאה של הפסדים גדולים שסבל מספר קטן של מוסדות בנקאיים. סך הרווחים של יתר המוסדות הבנקאיים ירד בסכום קטן בלבד.

הגידול המהיר — 26.4 אחוזים — בהכנסות התפעוליות משקף את העלייה הניכרת שחלה באשראי לציבור במשך השנה, את העלייה בשיעור הממוצע של העמלות על עסקות תיווך ושירותים אחרים ואת העלאת הריבית על פיקדונות המוחזקים בבנק ישראל. כמו כן עלו ההכנסות מפיקדונות בין בנקים כיוון שפיקדונות אלה גדלו במשך השנה.

ההוצאות התפעוליות גדלו ב-1966 בכ-32 אחוזים, לעומת גידול בשיעור 19 אחוזים בקירוב ב-1965. עלייה ניכרת זו בהוצאות התפעוליות משקפת בעיקר גידול בשני סעיפי הוצאה: ריבית על פיקדונות לזמן קצר וחובות רעים. לאחר ששיעורי הנזילות על פיקדונות לזמן קצר (לתקופה של 6 חודשים ויותר), הורדו בתחילת חודש ספטמבר, העלו המוסדות הבנקאיים את הריבית על פיקדונות אלו במידה ניכרת, ובמספר מוסדות בנקאיים אף שילמו למפקידים אותם שיעורי ריבית שהיו נהוגים בתיווך שטרות. כתוצאה מכך גדלה יתרת פיקדונות אלו במהירות רבה עד לסוף השנה. הגידול בתשלומי הריבית על פיקדונות אלה הינו כשני שליש מכלל הגידול בסעיף "ריבית על פיקדונות". כמו כן גדלו השנה במידה ניכרת החובות הרעים וההפרשות לחובות רעים מכ-3 מיליון ל"י בלבד ב-1965 לכ-18 מיליון ל"י ב-1966). לאחר שבשנה שעברה חלה אף ירידה בסעיף זה. הגידול בסעיף זה משקף בעיקר את ההפסדים שהיו למספר מוסדות בנקאיים, אך נוסף על כך חל גם גידול רב בהפרשות לחובות רעים במרבית המוסדות הבנקאיים בגלל התנאים המיוחדים ששררו במשק.

ההוצאות לשכר ותשלומים נלווים גדלו השנה בשיעור דומה לשנה הקודמת, למרות הגידול האיטי במספר העובדים הממוצע. לאחר שנים רבות של גידול במספר העובדים, חלה במשך שנת 1966 ירידה מוחלטת של כ-140 במספר העובדים. מאחר שבמשך שנת 1965 גדל עדיין מספר העובדים, מתקבל ב-1966 גידול במספר הממוצע של העובדים במוסדות הבנקאיים ב-1.4 אחוזים, לעומת גידול של 5.5 אחוזים ב-1965 וכ-9 אחוזים ב-1964. ההוצאה הממוצעת לעובד גדלה ב-17.4 אחוזים ב-1966, לעומת 14 אחוזים בקירוב ב-1965.

הרווחיות התפעולית של כלל המוסדות הבנקאיים פחתה ב-1966. הרווח התפעולי לפני ניכוי מס הכנסה הגיע בשנה זו לכדי 5.7 אחוזים בלבד מההכנסה התפעולית, לעומת 9.6 אחוזים ב-1965. הרווח התפעולי ביחס להון העצמי הממוצע הגיע ל-8.6 אחוזים לעומת 13.3 אחוזים ב-1965. ירידה זו חלה למרות האטה שחלה בקצב הגידול של ההון העצמי ב-1966.

הרווחיות הכוללת של המוסדות הבנקאיים, הנמדדת כיחס בין סך כל הרווחים (לרבות הפסדי הון), לפני ניכוי מס הכנסה, לבין ההון העצמי הממוצע, ירדה אף היא באופן ניכר: מ-16.2 אחוזים ב-1965 ל-8.5 אחוזים ב-1966.

ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1965 ו-1966

הגידול		1966	1965	1966	1965	
מ"ל 1965	מ"ל 1964					
1966	1965					
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)				
הכנסות תפעוליות						
24.7	14.5	42.6	43.2	195.5	156.8	(1) ריבית על הלוואות
29.3	35.2	26.3	25.7	120.8	93.4	(2) עמלות משירותים בנקאיים
						(3) ריבית מפיקדונות בבנק ישראל
30.8	21.6	21.8	21.1	100.2	76.6	ובנקים
16.8	5.8	9.3	10.0	42.5	36.4	(4) הכנסות אחרות *
26.4	19.7	100.0	100.0	459.0	363.2	סך כל ההכנסות התפעוליות
הוצאות תפעוליות						
19.0	20.0	35.5	39.3	153.6	129.1	(1) שכר ותשלומים נלווים
37.7	22.9	46.4	44.5	201.0	146.0	(2) ריבית על פיקדונות **
46.7	8.1	18.1	16.2	78.2	53.3	(3) הוצאות אחרות ***
31.8	19.1	100.0	100.0	432.8	328.4	סך כל ההוצאות התפעוליות
-24.7	25.2	101.9	81.5	26.2	34.8	רווח תפעולי
-106.3	-46.6	-1.9	18.5	-0.5	7.9	רווח הון נטו
-39.8	0.2	100.0	100.0	25.7	42.7	סך כל הרווחים
1966	1965	1964	1963	1962	1961	
5.7	9.6	9.2	11.8	8.2	7.5	אחוז הרווח התפעולי מההכנסה התפעולית
8.6	13.3	13.0	21.3	20.7	18.3	אחוז הרווח התפעולי מההון העצמי ****
8.5	16.2	19.7	32.4	29.8	23.0	אחוז סך כל הרווחים מההון העצמי

* לרבות הכנסות מניירות ערך (להוציא רווחי הון), עסקי מטבע חוץ, נאמנות וביטוח.
 ** לרבות ריבית ועמלות על הלוואות שנתקבלו ונכיון משנה וכן קנסות על גירעונות נוילות.
 *** לרבות הוצאות מינהליות, סחף, תרומות וחובות רעים.
 **** החישוב אינו אמור לגבי בנקים שמרכזיהם בחוץ לארץ ואין להם הון עצמי מקומי.